

زمانی زبر له رۆژنامه نووسی کوردیدا رۆژنامه کانی (کوردستانی نوێ، هاوڵاتی، رۆژنامه) وهك نمونه

م. ی. محمد بابۆلی
به رۆیه بهری راگه یانندی زانکۆی کۆیه

د. ئومید بهرزان برزو
زانکۆی گهرمیان
فاکه ئتی پهروه دهی که لار
بهشی زمانی کوردی

پیشهکی

رۆژنامه وه کو که رهسه یه کی دیکه ی راگه یانندن، مهیدانی که بۆ بلاو کردنه وهی زانیاری و گه شه پیدانی رۆشنی بریبی گشتی، رۆژنیکه گرنه گ له ژیا نی هه مو کۆمه لگه یه کدا ده بی نی ت. شه وهی زیاتر شه م کاریگه ریه وه رۆژه گه وه یه ی راگه یانندن و رۆژنامه کان په شان ده دات زمانه، هه ر بۆیه نا وه رۆکی توێژینه وه که بۆ زمانی راگه یانندن به گشتی و زمانی رۆژنامه نووسی به تایبه ت ته رخان کرا وه، که تیایدا رۆل و کاریگه ریه ی زمانی رۆژنامه نووسی له نوسین و چۆنی ته ی گه یانندی زانیارییه کان، هه ر وه ها کاریگه ریه ی رۆژنامه کان له سه ر زمانی کوردی و هه لسه نگانندی زمانی رۆژنامه نووسی کوردی خرا وه ته پو.

هۆی هه لبژاردنی باب ته تی توێژینه وه که :

شه نجامدانی توێژینه وه ده رباره ی زمانی زبر له رۆژنامه نووسی کوردیدا، شه رکیکه هه نوکه یی شه کادیمی و په سپۆرانه، چونکه له ئیستادا چه ن دین رۆژنامه و گۆفاره و بلاو کرا وه له هه ریمه کوردستاندا

زمانی زبر له رۆژنامه نووسی کوردیدا

دەردەچن، کە هەریەکە لە مانەش چەندین رۆژنامه نووس بابەتەکانیان تیایدا بلأودەکەنەو، ئەمەش وایکردوو چەندین وشەى نەشیاوو زبر بلأوبکریتەو، کە هەریەکە لەم وشانە دوورن لە کارى رۆژنامه نووسی و لادانە لە ئیتیکى رۆژنامه نووسی، زۆرجاریش بە کارهێنانى ئەم وشانە لە ئەنجامى مەلەکانى نێوخۆییەکان یاخود لە کاتى هەلبژاردنەکان بەدیده کریت، هەر ئەم هۆکارەش بوو بەهۆى هەلبژاردنى ئەم تووژینەو، بۆئەوێ بەشیوەیه کى ئە کادیمی تیشک بخەینە سەر ئەم لایەنەو کەم و کورتیه کان دەرخەین و هۆکارەکانى چارەسەرکردن دەسنیشان بکەین.

کیشەى تووژینەو کە :

- ۱- بایەخەدان بە زمانى رۆژنامه نووسی لە رۆژنامه نووسی کوردیدا.
- ۲- بلأوکردنەوێ چەندین وشەى زبر لە رۆژنامه کاند.
- ۳- هەستکردن بە کەموکۆپى و لادان لە ئیتیکى رۆژنامه نووسیدا.
- ۴- ئەوئەندەى تووژەرەن سەرئێخێان داو ئەوانەى لە رۆژنامه نووسی کوردیدا کاردەکەن بە دەگمەن دەرچوو بە شى پراگەیانندن یاخود زمانى کوردین و شارەزاییان لەم بوارەدا کەمە.

بایەخى تووژینەو کە :

بەهۆى ئەوێ لە هەریکى کوردستاندا چەندین رۆژنامه و گوڤارو بلأوکراو دەردەچن، بەجۆرێک لە ئیستادا هەموو چینی و تووژێک بلأوکراوێ تاییەت بەخۆى هەیه، وەکو خویندکاران، لاوان، ژنان، مامۆستایان... هتد، بەدەر لەمەش چەندین بلأوکراوێ تاییەت بۆ بوارەکانى، ئەدەب، هونەر، وەرزش، تەندرووستى... هتد، هەیه، کە هەندیک لەمانە چەتر و وردتر بوونەتەو و تاییەتن بە یەک بابەت، بۆ نمونە بلأوکراوێ تاییەت بە موزیک یاخود شانۆ کە دەکەوێتە بواری هونەرەو، بۆ ئەوێ وەرگرەکانیان و وردتر بتوانن سوودمەند بن. کاتیک باس لە زمانى زبر لە رۆژنامه نووسیدا دەکەین، مەبەستمان ئەو زمانیه کە ناشیت بۆ نووسین بۆ رۆژنامه و گوڤارەکان، کە ئەمەش پێوستى بە لیکۆلینەوێ وردى زانستى هەیه، ئەم تووژینەوێ بایەخى بۆ کتیبخانەى کوردى هەیه، بەتاییەت بۆ بواری زمان و رۆژنامه نووسی.

ئامانجى تووژینەو کە :

تووژینەوێ زانستى بەرەو چارەسەرکردنى وردەکارى هەنگاو دەنیت، بۆیه لەم تووژینەوێدا ئەم ئامانجە دەخەینەروو:

- ۱- خستنهرووی پەيوەندى نێوان زمان و پراگەیانندن.

زمانی زبر له رۆژنامه نووسیی کوردیدا

۲- خستنه پرووی زمانی رۆژنامه نووسیی و کاریگه ربیی رۆژنامه نووسیی له سه ر زمانی کوردی.
۳- ده ستنی شان کردنی زمانی رۆژنامه نووسیی کوردی پشش راپه ربینی ۱۹۹۱ و دواي شه و راپه ربینه له هه ربیمی کوردستاندا.

- ۴- دیاری کردنی زمانی زبر و هۆکاره کانی به کاره یێنانی له رۆژنامه نووسیی کوردیدا.
- ۵- خستنه پرووی ژانری هه وائ له هه رسی رۆژنامه که که چه نده زمانی زبر به کاره اتوه.
- ۶- دیاری کردنی دیارترین وشه زبره کان.
- ۷- ده رخستنی زمانی زبر که ئاراسته ی کام لایه نی سیاسی و گروپ و که سییتی کراون.

میتۆدی توێژینه وه که :

بۆ هینانه دی ئامانج، توێژه ران میتۆدی شیکاری ناوه رۆکی (ناخشیکاری) به کاره یێناوه، بۆ شه و دی له م ربیگه یه وه تیشک بخریته سه ر زمانی رۆژنامه نووسیی، دواتریش ژانری هه ر سی هه وائی رۆژنامه که شیبکریته وه و وشه زبره کان دیاریکریت.

سه رچاوه کانی توێژینه وه که :

له م توێژینه وه یه دا فۆرمی شیکردنه وه دی ناوه رۆک به کاره یێنراوه، بۆ شه و دی ژانری هه وائی هه ر سی رۆژنامه که شیبکریته وه و تیایدا ژانری هه وائ و جوړه کانی خراونه ته روو که تاییه تن به چ بواریکه وه و ئاراسته ی کام لایه نی سیاسی یان که سه یاتی کراوه، له گه ل دیاری کردنی سه رجه م وشه زبره کان.

بواری سنوره کانی توێژینه وه که :

بواری سنوره کانی توێژینه وه که به م شیوه یه خراوه ته روو:

- ۱- بواری بابه ت: رۆژنامه نووسیی کوردییه، به نمونه (۳) رۆژنامه وه ک سامپل له خۆ ده گریت، که رۆژنامه کانی (کوردستانی نوئ، هاو لاتی و رۆژنامه) ن.
- ۲- بواری کات: له م توێژینه وه یه دا جه خت کراوه ته سه ر ماوه ی پشش هه لبژاردنی ۲۰۱۰/۳/۷، به مه ش (۱۰) ژماره ی هه ربیه که له م رۆژنامه نه وه رگراون، تاکو ژانری هه وائی هه ر سی رۆژنامه که شیبکریته وه و به راورد بکرین.

۳- بواری شوین: هه ربیمی کوردستان، شاری سلیمانیه که هه ر سی رۆژنامه که ی لی ده رده چیت.

ئاسته نگه کانی به رده م توێژینه وه :

که می سه رچاوه ئاسته نگیککی سه ره کیی ئەم توێژینه وه یه ن، به تاییه تی شه و سه رچاوانه ی تاییه تن به پیوه ندی نیوان زمان و راگه یانندن.

بیکهاتهی تووژینه وه که :

نهم تووژینه وه یه جگه له پیتشه کی و نه نجام و پیتش نیازو لیستی سه رچاوه کان له (5) بهش پیکدیته، بهشی یه کهم، تاییه ته به زمان و راگه یانندن، که له پینج لایه نه وه په یوه ندی زمان و راگه یانندن، راگه یانندن و رۆژنامه، زمانی رۆژنامه نووسی، کاریگه ربی زمان له سه ر رۆژنامه و کاریگه ربی رۆژنامه نووسی له سه ر زمانی کوردیمان روونکردۆته وه. بهشی دووه میش تاییه ته به زمانی رۆژنامه نووسی کوردی پینش راپه ربینی (1991) ی باشوری کوردستان و پاش راپه ربین، که نه میشیان له پینج لایه نه وه نهم جیاوازیه روونکراوه ته وه، نه وانیش له پرووی زمان، چاپخانه و نامیری چاپ، شیوازی زمانی نوسین، نازادی راده ربربین و به کاره یانانی زمانی زبر، له بهشی سییه میشدا که تاییه ته به زمانی زبر و هۆکاره کانی به کاره یانانی له رۆژنامه نووسی کوردیدا، له دوو لایه نه وه زمانی زبر له رۆژنامه نووسی کوردیدا و هۆکاره کانی به کاره یانانی زمانی زبر له رۆژنامه نووسی کوردیدا باسیان لیوه کراوه، بهشی چواره میش تاییه ته به پیناسه و به هاکانی هه وال، که چهند پیناسه یکمان خستۆته پروو له گه ل گرنگترین به هاکانی هه وال، بهشی پینجه میش که دوا به شه تاییه ته به کۆمه لگه و سامپلی تووژینه وه و خستنه پرووی نه نجامه کافان خستۆته پروو.

بهشی یه کهم

زمان و راگه یانندن

یه کهم : په یوه ندی زمان و راگه یانندن

زمان و کۆمه ل له سه ره تای دروستبونی کۆمه لگای مرۆفایه تییه وه په یوه ندی زمان به یه که وه هه بو وه کاریگه ربیان له سه ر یه کتری دروستکردوه. نه گه ر کۆمه ل نه بیته، زمان بونی نییه و نه گه ر زمانیش نه بیته، نه وای لیکه یشت و په یوه ندی به کۆمه ل لایه تییه کان دروست نایته، واته په یوه ندی به کی به هیزو توکمه یان له گه ل یه کتردا هه یه، به جوړیک ناماده نه بونی یه کیکیان، ناماده نه بونی نه وی تری لیده که ویتته وه، هه ر نه مهش وای کردوه، که تاکه کانی کۆمه ل بو په یوه ندی کردن به یه کتر وه له بو نه و شیوازه کۆمه ل لایه تییه کاند و هک نامرازیک به کاری ده هینن بو توندو تو لکردنی نه و په یوه ندی به و لیکه یشت، بۆیه زمان هۆکاریکی گرنگی په یوه ندی کردنه (communication) و له چوارچیه ی

کۆمەڵگادا کاری پێدەکریت. بۆیە دەتوانین بڵیین زمان سیستەمیەکە، لادان لێی سنورەکانی بەدەحالیبوون فراوان دەکات.^(١)

هەرچەندە لەبەر پۆشنایی شیکردنەوەی پەڕیوێندی نیوان زمان و ڕاگەیانندن، دەرەدەکەوێت، کە زمان بەهۆکاری پەڕیوێندیکردن دانانزیت لەروانگە تێگەیشتنی ڕاگەیانندن بۆ هۆکارەکانی ڕاگەیانندن، بەلکو پەڕیوێندیکردن ئەرکێکە لەئەرکەکانی زمان.^(٢) بۆیە زمان بەگرنگترین ڕەگەزی پەڕیوێندی ڕاگەیانندن لەبوارەکانی دەرونی و کۆمەلایەتی و پۆشنبیری دادەنریت.^(٣) واتە زمان کرۆکی بابەتەکانی ڕاگەیانندن و پۆشنبیری، مەبەستی ڕاگەیانندیش گەیشتن بەلایەنە شاراوو نادیارەکانی خۆنەر یان گوێگر یان بینەر، ئەجا کارکردنە سەر بیروباوەرو پینکەتەهێ ڕۆشنبیری و کۆمەلایەتی و ڕامیارییانە.^(٤) بەمەش هۆیەکانی ڕاگەیانندن زانیاری پێشکەش دەکەن و لێهاتوویی تازە لە ژبانی دەورووبەرمان پێکدەهێنن و دیننەکایە، لەبەر ئەوەشە ئیمە لە میانە ئەوەی لەو زمانە وەریدەگرن و فێردەبین،^(٥) هەربۆیە ڕاگەیانندن پۆلی خۆی لەناو کۆمەڵگادا دەگیریت.^(٦) بەو واتایە هۆیەکانی ڕاگەیانندن لەناو کۆمەڵەووە سەرچاوەدەگرتیت و لەرێگەیی زمانووە زانیارییەکان دەگەیهێنیتە خۆنەر و کاریگەریی لەسەر دەنوێنیت.

دووهم: ڕاگەیانندن و رۆژنامە

ڕاگەیانندن وەک کایەکی کۆمەلایەتی و پۆشنبیری و ڕامیاری پۆلیکی گرنگی لەچۆنیتی ژبان و رەفتار و کەلتوری کۆمەڵگاکاندا هەیە، چونکە بەلایەنی کەمەووە لەهەر خێزان و مائیکی سەر ئەم گۆی زەویبەدا یەکیک لەجۆرەکانی یان شیوازەکانی ڕاگەیانندن ئامادەیی هەیە، تەنانەت لەرۆژگاری

(١) مەم بورهان قانع: سەرەتایەکی بۆ رۆژنامە نووسی، زنجیرە کتیبی دەزگای چاپ و پەخش سەردەم، سلێمانی، ٢٠٠١، ل. ٨٩.

(٢) د. محمد عبدالمطلب البکاء: الاعلام واللغة، دار نینوی للدراسات والنشر والتوزيع، دیمشق - سوریا، ٢٠٠٩، ص ٣٥.

(٣) د. أميرة زبير رفاعي سمبس: السمات اللغوية في صحيفة أم القرى في ضوء اسهامها الاعلامي والاداري، مجلة جامعة أم القرى، ج ١٨، ع ٣٩، ذو الحجة (١٤٢٧) هـ، ص ٣٢٣.

(٤) د. نازاد رەمەزان عەلی: زمان و هۆیەکانی ڕاگەیانندن، رۆژنامە نووس (کۆفار)، ژمارە (١٨)، ٢٠٠٩، ل. ١١٠.

(٥) د. علي منعم القضاة: هەوال و ڕاپۆرتی رۆژنامە نووسی، وەرگێڕانی دڵشاد مستەفا وەسانی، چاپخانە رۆشنبیری، هەولێر، ٢٠١١، ل. ٢١.

(٦) د. انتصار ابراهيم عبدالرزاق، د. صفا حسام الساموك: الاعلام الجديد. تطور الاداء والوسيلة والوظيفة، دار الجامعية للطباعة والنشر والترجمة، جامعة بغداد، ٢٠١١، ص ١١.

ئەمەریکایاندا لە پەرەردە و فێرکردن و خوێندن لە قوتابخانەکاندا کاریگەریی رەنگە زیاتر بێت، هەر وەها لە ناو ئەندامانی خێزندا زیاتر ئامادەیی و کاریگەریی لە سەر تاك دەنوێنیت، بە بەلگەی ئەوەی هەرچی لە تەلەفیزیۆن و رۆژنامهکاندا دەبینیت، ئەگەر هەمان لێکرد، ئەوا هەولێ بە دەستخستنی دەدەین و بە کاربەدەهین. بۆیە راگەیانندن بە هۆکاریکی سەرەکیی پەيوەندییە کۆمەلایەتی و رامیاری و ئابوری و رۆشنیارییەکانی نیوان ولاتەکان بە شێوەیەکی گشتی و نیوان تاکەکانی کۆمەلگا بە شێوەیەکی تایبەتی دادەنریت.^(۱)

دکتۆر (محمد البكاء) رای وایە، کە راگەیانندن بریتییه لە پێدانی هەوالە راستەکان و زانیارییە دروستەکان و راستییە نەگۆرەکان بە جەماوەر، کە یارمەتییان دەدات لە پێکھێنانی بۆچونی دروست سەبارەت بە پروداویک لە پروداوەکان یان گرفتیک لە گرتەکان، بە شێوەیەکی ئەم بۆچونە دەبێتە دەربڕینیکی بابەتی بۆ هزر و بۆچون و ئارەزووەکانی جەماوەر.^(۲) بەو واتایە بریتییه لە بلاوکردنەوی زانیاری و پرودای راستەقینە بەوردی و راستی و لە پێناو رۆشنکەری و رازیکردنی بەرامبەردا.^(۳) دەتوانین بڵێین کە راگەیانندن ئەرکی گواستنەوی زانیاری راست و دروستە بۆ وەرگرەکانی، واتە پرۆسەی گواستنەوی زانیارییە لە نێرەو بە وەرگر، بۆ رۆشنیاریکردن و کاریگەریی دانان لە سەری و ئاراستەکردنی بە هۆی نێوئەندیکەو وەك (رۆژنامه، گۆزار، تەلەفیزیۆن، رادیۆ، مالتپەری ئینتەرنێتی، نامیلکە، بلاوکر،... تاد)، کە هەندیک جار وەرگر توانای وەلامدانەوی هەیە و هەندیک جاریش نییەتی.

هەر وەها رۆژنامەش هۆیە کە لە هۆیەکانی راگەیانندن و کەنالیکی بۆ دەربڕینی بێرۆبۆچون و گەیانندی زانیاری لەرێگەی شێوەکانی نووسینی رۆژنامه نووسی، کە پێکھاتون لە (هەوال، وتار، چاپیکیکەوتن، رییۆرتاژ، راپۆرت، وینە، ستون، کاریکاتیر،... تاد).^(۴) بەم پێیە رۆژنامه بریتییه لە چاپکراویک کە ناوبەناو لە ژێر ناویکدا بلاو دەکرێتەو، کە گرنگی بە گەیانندن و بلاوکردنەوی هەوال و زانیاریی رۆژانە دەدات، کە بە ژبانی خەلکەو پەيوەستە. رۆژنامەش لە پرووی کاتی دەرجونەو چەند جۆریکن، وەك (رۆژانە، هەفتانە، مانگانە، هەفتە دوچار، بەیانان و ئیواران،... تاد).

(۱) د. أميرة زبير رفاعي سميس: م. س، ص (۳۲۴).

(۲) د. محمد عبدالمطلب البكاء: م. س، ص (۱۱).

(۳) د. يوسف محي الدين: راگەیانندن، وەرگێڕانی سەلام کەریم عەلی، سلیمانی، ۲۰۰۱، ل. ۶.

(۴) شێرکۆ میرزا مەنگۆری: ئاستەنگەکانی یەكەم لاپەرە لە رۆژنامهدا، چاپخانە شەهید نازاد هەورامی، کەرکوک، ۲۰۰۷، ل. ۴۴.

زمانى زېر له رۆژنامه نووسىي كورديدا

ههروهه لهروى لايهندارى و خاوه نداريتييه وه چه نده جورېكن، سه ره كيتري نيان وهك: رۆژنامهى حكومى (فهرمى)، رۆژنامهى سه ره خۆ، رۆژنامهى نيمچه سه ره خۆ يان نيمچه لايه نگر، رۆژنامهى حيزبى، رۆژنامهى سه ره بېرېك خراو و كۆمپانياي ناسياسى،... تاد).

له روى تاييه تمه نديتبيشه وه ده كريت به دوو جور وه، نهو بلاو كراوانه بابته تيكى تاييه تمه نده پيشكesh به خوينه ريكي تاييه ت ده كات، وه رۆژنامه يا گوڅارى پزيشكى، ژنان، نه نديازارى، مندالان و ژينگه و ياسا كه ماده پيشكesh به خوينه ريكي تاييه تمه نده ده كنه و بابته كانيش له و بوارانه دا بابته تى چروپرو ده وله مه نندن، چونكه تامانج لىي تير كرنى پيوستبيشه كانى خوينه ره تاييه تيه كانيه تى، دوو مېشيان نهو بلاو كراوانه ي كه ماده يه كي تاييه تمه نده پيشكesh به جه ماوه ريكي گشتيى ده كنه وهك رۆژنامه و گوڅارى وه رزشى، ته ده بى و سياسى... هتد. نه مجوره رۆژنامه نه جه ماوه ريكي فراوانيان هه يه كه پزيشك و نه نديازارو ماموستاو فه رمانبه رو كريتكارو جوتيارو... هتد له خۆ ده گريت.⁽¹⁾

سپيه م: زمانى رۆژنامه نووسىي

زمانى رۆژنامه نووسىي نهو كه ره سته خاوه يه، كه له به رده ستدايه و كۆدى تيگه يشتنه لاي زورينه و ته نانه ت له رۆژنامه ميلليه كاندا، كه ديالكتى ناوچه يى و ناخاوتنى رۆژانه به سه ري دا زالن.⁽²⁾ زمانى رۆژنامه نووسىي زمانى گشتييه، به زمانى كي هاوبه شو به كارها توو له ناو خه لكدا بلاو په سندن كراوه، خه مى يه كه م و تامانجى زمانه كه ي روشنيو كردن و گه ياننده، و اتا نه ركي گه ياندى زانياريه كانه به شيويه كي روون و ناشكرا كه گشت خه لك لييتي بگه ن.⁽³⁾ به مه شو زمانى كي ساده يه، كه له زمانى ناخاوتن و نوسيني خه لكى سه رچاوه ده گريت. بويه به شى زورى رۆژنامه كان بو زورينه ي خه لك ده رده چن و خوينه ره كانى له سه رجهم توپزه كانى كۆمه لن، كه واته ده بيت به زمانى كي وابنوسريت، لاني كه م زوربه ي خوينه ره كانى تبي بگه ن.⁽⁴⁾ چونكه نه گهر خوينه ره له توانيدا نه بوو له ناوه رپوكى بابته كه تيبگات، نه وه ماناي وايه كه هيج په يوه نديه كي ته واره روى نه داوه له نيوان نوسه ره و خوينه ره، به مه شو

(1) عونى عبدالفتاح عزام: الصحافة المتخصصة في العالم واهميتها، دراسة شبكة الاستراتيجية، بدون سنة و مكان الطبع، ص 2.

(2) د. محمد دلير امين ميسرى: زمانى شيعرو زمانى رۆژنامه نووسىي، گوڅارى زانكوى سليمانى، به شى (B)، ژماره (26) ي ته موزى 2009، ل 87.

(3) د. نارينا نيراهيم: شيوازه ته ده بيه كانى رۆژنامه ي خه بات 2003-2006، چاپخانه ي روشنيو، هه وليتر، 2011، ل 152.

(4) كاروان هه لى قادر: هونه رى رۆژنامه نووسىي، چاپخانه و توفسي تى به درخان، سليمانى، 2004، ل 121.

زمانی زبر له رۆژنامه نووسی کوردیدا

تووشی بیزاری یان توورپیی و سه رلیشیاو بوون ده بیته، شه گه ری شه وه هه یه روو بکاته شتیکی تر که زیاتر چیتێ لیوه ده گریت،^(۱) بۆیه پیویسته که رهسته و اتاکانی له واقعیه وه وه رگیرابن، واته زمانی نوانسانی شته کانی ده ور به رمان بن. سه ره پای شه مهش بایه خدان به زمانی رۆژنامه نویسی و پری پیته لگرتنی له گه له سه ره ده م و مامه له ی هاوچه رخانه هیژو گوریتکی تر به هۆیه کانی راگه یانندن ده داو ده رفه تی دیکه بۆ په ره سه ندنی زمانه که مان ده خو لقی نی. ^(۲)

زمانی نویسی رۆژنامه چه ند تاییه ته ندییه کی هه یه، یه کیک له وانه: به هیچ شیوه یه ک ناکری، که رۆژنامه نویسی بیرو پای خو ی بگاته دو تووی هه واله کانه وه، یان ئاراسته ی رپیورتاژه که ی به و ئاقاره دا ببات، که خو ی چه زی پیده کات،^(۳) به لام له زمانی گۆشه نویسن و وتاردا، نوسه ر ده توانیت به ئازادی بیرو پای خو ی ده ر به رپیت و په خنهش بگریته، به لام به ره چاو کردنی ریزگرتنی جیاوازی بیرو پای ناشرین نه کردنی به رامبه رو ئازادی پاد به رپین و دور له هه لچون و ده مارگرژی و لایه نگری کویرانه، چونکه زمانی هه لچونتا میز ده شی زمانی ساته وه ختی نویسن بیت. ^(۴) که شه مهش کاریگه ری خراب له سه ر خویننه ر داده نیته و واده کات، که زانیارییه کانی جینگه ی گومان بن. له گه له شه و ده شدا رۆژنامه نویسی ده بیته جیاوازی له نیوان جو ره کانی نویسی رۆژنامه نویسیدا بکات، چونکه زمانی نویسی بیرو پای که سیته و هه واله یان راپورت له گه له گۆشه نویسن جیاوازی خو ی هه یه. هه ره ها زمانی رۆژنامه نویسی به کیشه و گرفته کانی کۆمه له ئاشنایان ده کات و زهنگی وریا کردنه وه یه بۆ گۆران و چاکسازی و وردبونه وه له کات و ساتی خویدا. ^(۵)

چوارهم: کاریگه ری زمان له سه ر رۆژنامه:

(۱) نه لبرت ل. هستر، وای لان ج. تو: رابه ری رۆژنامه نویسی له جیهانی سییه مدا، وه رگیتانی حه سه ن عبدا لکریم، چاپخانه ی ده زگای ناراس، هه ولیر، ۲۰۰۷، ل ۸۹.

(۲) نه ژاد عه زیز سورمی: نازادی له به هاری ته مه نیدا، چاپخانه ی وه زاره تی په ره ده ی حکومه تی کوردستان، هه ولیر، ۲۰۰۵، ل ۷۸.

(۳) نازاد عه بدولوا حید: په یامی رۆژنامه نویسی جنیوفروشی نییه (۱-۲)، پامان (گۆشار)، ژماره (۱۲۴)، خولی سییه م، سالی دوا زده، ۲۰۰۷/۹/۵، ل ۳.

(۴) عه بدولمه ته لیب عه بدوللا: زمانی په مزتا میزو زمانی هه لچوونتا میز: پامان (گۆشار)، ژماره (۱۲۰)، خولی سییه م، سالی یازده، ۲۰۰۷/۵/۵، ل ۲۰۰.

(۵) د. محمد دلیر امین میسری: زمانی شیعه و زمانی رۆژنامه نویسی،، ل ۸۶.

زمان وهك دیاردهیه کی کۆمه لایه تی و مرۆیی هۆکارێکی سه ره کی په یوه ندی و لێکگه یشتنه له نیوان مرۆفه کاندایا، هه ره شه م پینگه گرنگه ی وای لێکردوه، که پانتاییه کی فراوان له ژیا نی مرۆفه کان داگیربکات، به شیوه یه که شه گه ر زمان نه بووایه، په نگه مرۆفه نه یه توانیایه، شه و هه مو په یوه ندییه کۆمه لایه تییا نه له نیوان خۆی (چ وهك تاك، چ وهك کۆمه ل) له گه ل کۆمه له خه لکانی تر له ده ور به ریدا دروست بکات و به و ئاسته له پێشکه وتنی شارستانییه ته کان تیگات. هه ره بۆیه زمان ئاوێنه و په نگدانه وه ی پێشکه وتنی رۆشنبری و کۆمه لایه تی و رامیارییه، ته نانته له سه ره له لدان و ده رکه وتنی هۆکار و شیوازی نویی راگه یاندندا.⁽¹⁾ به تاییه ته له و کاته وه که مرۆفه بۆ یه که م جار شه لفوویی نویی دا هینا و پێی نویی، هه روه ها له قۆناغی کی زۆر دواتر دا ئامیری چاپی دا هینا. به مه ش له رۆژنامه نوییدا، زمان وهك هۆیه کی سه ره کی پێکگه یشتن، رۆلێکی گرنگی له به ره جه سه ته کردنی شه و پرۆسه یه دا ده بی نی، که به درێژایی رۆژگار په ره ی سه ندوه و له هه ولدانی به رده واما دا بووه بۆ ها تنه وه له گه ل هه مو شه نویکاریا نه ی ها تونه ته ناو ژیا ن و شارستانییه ته وه.⁽²⁾ که واته یه کێک له و بواران ه ی که زمان رۆلێکی گرنگ و چاره نویساز ی تێدا ده گێرێت، بواری رۆژنامه نویسییه، شه ویش له به ر دو هۆکار: یه که میان: شه وه یه که رۆژنامه بریتییه له نویسن، جگه له وێنه و کاریکاتیتر. نویسنیش هه می شه سود له رینوس و فه ره هه نگ و پێره و ی پێرمانی زمان یکی دیاریکرا و وه رده گریت.

دوو هه میشیان: هه ره له پێگه ی زمانی نویسنه وه واته شیوازی ده ربرینی بیروپرا وه پیناسه ی خۆی ده کات و که سیته ی خۆی پێشانی خۆینه ر ده دات. بۆمونه ئیستا له باشوری کوردستاندا، له رێگه ی زمانی نویسنی رۆژنامه کانه وه ده توانین چوار جوهر رۆژنامه ده ستنیشان بکه ین، وهك:

1- رۆژنامه ی حیزبی: شه و رۆژنامانه ن، که گوزارشت له بیروپرا ی سیاسی حیزبی کی دیاریکرا و له گه ل ئاراسته و ئایدۆلۆژیای حیزبه که یه کده گریته وه شه رکی سه ره کیشی له راگه یاندندا به رگریکردنه له بیرو پرا و پاسپارده و سیاسه ته ی حیزبه که،⁽³⁾ به رده وام له هه واله کانییدا باسکردنه له حیزب و سه ره ژکه که ی و

(1) حاتم علي جواد الطائي: لغة الأخبار في الصحافة العراقية، رسالة دكتورا، جامعة بغداد، 1998، ص 110.

(2) نه ژاد عه زیز سورمی: س. پ، ل 77.

(3) د. فاروق أبوزید: مدخل الى علم الصحافة، عالم الكتب، ط 4، قاهرة، 2007، ص 147.

کادیره کانی و کارو چالاکییه کانیان، زۆر جار که موکورییه کانیان دهشاریته وه و باسیان ناکات، نمونه ی ئەم جۆره رۆژنامانه له کوردستاندا، وهك: (كوردستانی نوێ، خهبات، پهبازی ئازادی و.....تاد).

۲- رۆژنامه ی سه ره به خۆ (ئه هلی): ئە و رۆژنامانه ن، که گروپینک، که رتی تایبه ت، خاوه ن سه رمایه ، رۆژنامه یه کی سه ره به خۆ ده ده که ن، که ده رپری بیروبوچوونی حزینک یان حکومه تینک یان به رژه وه ندی یه ک توینژی کۆمه ل نییه ، بگه ره ئاراسته ی سیاسی و کۆمه لایه تی بۆ هه موو کۆمه لگایه و خۆی به ده مرستی ئەوان ده زانیت،^(۱) زیاتر گرنگی به کیشه و داواکاری خه لک ده ده ن و هه مو بیروپرایه کی جیاواز به بی رینگری بلاوده که نه وه ، ده شیت سه رجه م چین و توینژه کان سوودی لیوه ربگرن، نمونه ی ئەم جۆره رۆژنامانه له کوردستاندا، وهك: (هاولاتی)، (تاوینه)،... تاد.*

۳- رۆژنامه ی ناوه ند یان میانپه و: ئەم جۆره رۆژنامانه ش هه رچه ند گرنگی به چالاک یه یزی و که سایه تییه یه یزییه کان و به رژه وه ندییه کانیان ده ده ن، به لām له نو سینه کانیاندا بیروپرای جیاواز و په خنه و گله یی ده رپری تارا ده یه ک به دی ده کریت، نمونه ی ئەم جۆره رۆژنامانه له کوردستاندا، وهك: (ناسۆ)، (چاودیر)،... تاد.

۴- رۆژنامه ی ئۆپوزیسیون: له نو سینه کانیاندا هه یج به دی نا کریت جگه له په خنه گرتن له ده سه لاته یه یزییه کان و کاروباری حکومه ت و بانگه شه کردن بۆ خۆیان، نمونه ی ئەم جۆره رۆژنامانه له کوردستاندا، وهك: (رۆژنامه ی رۆژنامه)،... تاد.

هه رچه نده ته مه نی ئەم سی جۆره ی داویان کورته له چا و رۆژنامه یه یزییه کاند، به لām به هۆی زمانی نو سین و چۆنیته گیانندی په یامه که یانه وه ، توانیویانه کاریگه رییه کی باش له سه ر خۆینه رانیان و خه لکی باشوری کوردستان دا بنین و وشیاریان بکه نه وه له و بارو دۆخه ی که تییدا ده ژین و ئە و ده سه لاته ی که حوکیمان ده کات و به له به رچا و گرتنی که موکورییه کانیان.

(۱) د. محمود علم الدین: الفن الصحفي، اخبار اليوم مطبوعات قطاع الثقافة، القاهرة، ۲۰۰۴، ص ۳۴.

* نه گه رچی هه ندیك بیرو بۆچوون باس له وه ده که ن که به هه یج شتیه یه ک ئە و دوو رۆژنامه یه نه هلی و سه به خۆ نین، به لکو له پشت په رده وه و ژیر به ژیر هاوکاری مادی ده کرین، به لām ئە ره ش پیوستی به به لگه ی زانستی ورد هیه ، به هیوان توینژه ران له مباره یه وه لیکۆلینه وه ی چرو پر ئە نجام به دن و سه ره به خۆ بوون و سه ره به خۆ نه بوون یان دیاری بکریت، چونکه تا کو نیستاکه هه م خۆیان هه م به شیک ی به رچاوی کۆمه لگا به سه ره به خۆیان دا ده نین.

ههروهها ته و چوار تیۆرییهی که بۆ راگهیاندن دانراوه. که بریتین له (تیۆری ئازادی، تیۆری دهسهلات، تیۆری سۆسیالیستی، تیۆری بهرپرسیاریتی کۆمهلایهتی).^(۱) لهسهه بنه مای زمانی نوسین و چۆنیتی دهربرپین و نوسین له رۆژنامه کاندایا جیاکراوه ته وه، بهرچه چا و کردنی لایه نی خاوه نداریتی ده زگای راگهیانده که.

له لایه کی تر وه ته گهر نوسینیک یان هه والیک له رۆژنامه کهیدا هه له یه کی رینوسی یان فرههنگی (وشهیی) یان ریزمانی تیدابو، ته و له کاریگهریی ته و بابه ته له سهه خوینه ره که مده کاته وه، یان به لایه نی که مه وه بیزاری ده کات، چونکه ئه رکی رۆژنامه بریتیه له هه ولکی کاریگهریی دروستکردن له سهه هزو دهرونی جه ماوه ر.^(۲) که ته مهش ته نهها له رینگه ی شیوازی نوسین و زمانی نوسینه وه ده کریت. ههروهها ناوبانگی و پرفرۆشی رۆژنامه یه که مبابه خه و بیبازاری یه کیکی تره، ته نهها یه که هۆکاریان هه یه، که ته ویش زمانه که یه ته واته (شیوازی نوسین) هه ته، که له رینگه یه وه بیروراکان ده گه یه نریت، چونکه مرۆف ته و زمانه ی به کاریده هی نیت، بیرکردنه وه وه هه سترکردن و ئاره زو کردنییه ته، ته م کاریگهریه یی ده گه ریتته وه بۆ ته وه ی که زمان کۆله که ی پشتی گه یانده نی جه ماوه ریه ه. هه ر بۆیه زمانی رۆژنامه نووسی هه وینی گۆرانی سیسته می دیو کراسی و هه نگا وه کانی چاکه کاری کۆمه لایه تیه ه.^(۳)

پینجه م : کاریگهریی رۆژنامه نووسی له سهه زمانی کوردی

ته گهرچی بواری رۆژنامه نووسی دیوکی هه یه که زمان تیکده دات، به لام له گه ل ته وه شدا کاریگهریه کی زۆر گرنگی له پیشه ستن و گه شه کردنی زمانی کوردیدا هه بووه، به تابه ته له رووی رینوس و نه لفوویی و ده وله مه ندرکردنی فرههنگی زمانی کوردی و پاککردنه وه ی له وشه ی بیگانه ه. به و اتابه ی به دریتابی میژوی رۆژنامه نووسی کوردی، زمانی کوردی نه که هه ر ته نهها و تارو بابه ته بلا و کراوه کانی نیو رۆژنامه بووه، به لکو به رده وام له پیشه که وتن و گه شه کردندا بووه، به رده وام له دا هینان و نویونه وه دهره ویشتنی زاوا ه بیانییه کاندایا بووه، ته نانه ت زمانی رۆژنامه نووسی کوردی

(۱) بۆ زانیاری زیاتر دهرباره ی تیۆره کان بره وانه: (د. حه سه ن عماد مکاری: ته خلاقه کاری رۆژنامه نووسی، وه رگنیرانی

مه م بورهان قاتع، چاپخانه ی تیشک، سلیمانی، ۲۰۰۴، ل ۶۹-۹۱.

(۲) سه لام که ریم: زمان و رۆژنامه، چاپخانه ی چوارچرا، سلیمانی، ۲۰۰۵، ل ۱۰-۱۱.

(۳) د. هیمدادی حوسین: رۆژنامه وانی و ته ده بیاتی نوی کوردی، چاپخانه ی شقان، سلیمانی، ۲۰۰۸، ل ۳۱۶.

له رۆژنامه بهراییه کاندا جیاوازیی زۆری له گهڵ هێ ئیستادا هیه. ⁽¹⁾ ته گهر له رووی بهراورد کردنه وه بروانینه نویسی رۆژنامه کوردیه کانی سالانی (1970-1980-1990) ن له گهڵ زمانی نویسی رۆژنامهی (کوردستان) که به کم رۆژنامهی کوردی بووه و له سالێ 1898 به زمانی کوردی چاپ و بلا و کراوه ته وه، بهراوردی بکهین، دهبینین پێشکه وتن و گهشه کردنیکی زۆر گه وره و بهرچاوی به خۆیه وه بینیه. ته مەش هەموی ده گهر پته وه بۆ ته و ههستی بهرپر سیاریتی و دلسۆزییهی که رۆژنامه نویسانی کورد هه یانبوو به رامبه ر به پيشه که یان و زمانه که یان و نه ته وه که یان، بۆ نمونه که سیکی وهک (ميقداد مه دحەت به درخان) له تا واره یی و دور خرا وه ییدا له قاهره به هه ول و ماندویونی خووی و هاو پر یکانی رۆژنامه یه کی کوردی چاپ ده کهن و به م کاره یان ناوی خو یان له میژوی نه ته وه ی کوردا بۆ هه میشه به زیندویی هیشته وه. هه ره ها که سیکی تری دلسۆزی وهک (حوزنی موکریانی) له به ره وه ی ته و نامی ری چاپه ی که له ته لمانیا کړیوی، چه ند پیتیکی ته لفویتی زمانی کوردی تیدانه بووه، دوباره ده بیاته وه بۆ ته لمانیا، بۆ ته وه ی بو ی دروست بکه ن و بیخاته نامی ری چاپه که یه وه.

هه رچه نده ته مانه له بنه رته دا رۆژنامه نویسه ونه بون هه یچ شتیکیان به شیوه یه کی زانستی له سه ر نه خویندبو، به لام دلسۆزییان بۆ نه ته وه که یان هانیدان، که ته م خزمه ته به زمان و رۆژنامه گه ری کوردی بکه ن، ته گه ر که موکورتیش هه بویت، ته وا هۆکاره که ی که مشاره زایی و نه بونی نامی ری چاپی پێشکه وتوو نه بونی ری نوس و ته لفوییه کی ته واوی کوردی بووه، که له نویسه کانیاندا به کاریه پینن.

ته نجامی هه ولی ته وان به در یژیایی (114) سال له خه باتی رۆژنامه وانی چه به نه پینی و چه به ناشکراییی له ژیر دهستی داگیر که رانی کوردستاندا ته لفوییه کی تارا ده یه ک بیکه موکورتی و ری نویسیکی کوردی تۆکه وه فره هنگیکی وشه ی پر له وشه ی کوردی په تی و ره وان بووه، به لام دوا ی راپه رینی سالی (1991) خه لکی باشوری کوردستان و دوا ی (22) سال سازادی، به پر یژه یه کی زۆر که م نه بیته، نه مانتوانیوه شتیکی زیاترو چاکتر بجه ینه سه ر ته و کاروانی گه شه سه ندن و پێشکه وتنه ی زمانی کوردی، که ته وان بۆ ئیمه یان به جیه یشتوه. هه رچه نده هه ندیک پێشکه وتن به دیهاته وه رۆژنامه نویسی کوردی زیاتر هه نگاوی زانستی هاو یشتوه، له گه ل ته وه شدا ده توانین بلیین رۆژنامه نویسی کوردی له ته مپر دا "به پر سی یه که می شیواندن و تی کدانی زمانی کوردی و راگه یاندنی کوردیه، چونکه له شکر یکی فراوانی کوردی نه زان و نه خوینده وار به ناوی رۆژنامه نویسیه وه له و ده زگایانه دا

(1) کاروان له ملی قادر: س. پ، 121.

کارده کەن"^(۱) بەبێ ئەوەی لە گەرنگی کاری رۆژنامه نووسی بە تەبایەت بۆ نەتە وەبەکی وەك کورد لەسەر زمان و کەلتور و کۆمەڵگە گەشتەن.

ئازادیی رۆژنامه نووسی بەبێ جیاوازی مافیکی رەواى هەمو رۆژنامه کەن و تەنانەت رۆژنامه نووسانیشە، بۆیە ئازادیی رۆژنامه نووسی ئازادیی بە دەستەپێنانی هەواڵ، ئازادیی گواستەنە وەى هەواڵ، ئازادیی دەکرێ رۆژنامە و ئازادیی لە دەرپرینی بیروبوچون.^(۲) دەگرێتە وە. نەك ئازادی لە پرکردنە وەى لاپەرەکانی رۆژنامه کەن لە ناوزێاندن،* تانە و تەشەر، جینیو زمانپیسى، ناشیرینکردنی فەرھەنگی زمانی کوردی، پازاندنە وەى لاپەرەکان لە نووسینی پەر لە هەلە و کەموکۆرپی رێزمانی فەرھەنگی و رێنوسی و ئەلفووبی.

ئەوێ ئەمەری سەیری رۆژنامە کوردییە کەن بکات و بیاخوینیتە وە، واهەست دەکات، چەند کەسانێکی نەخویندە وارو نا بەرپرس ئەو بابە تانەى نوسیو، بۆ نمونە نە نووسینی رێنوسی تەواوی پیتە کەن، وەك نە نووسینی حەوتی ژیر پیتی (ر)ی قەلە و لەسەر تەى وشە وە، بەبیانوی کاریگەری نە کردنیان لەسەر واتای وشە و رستە کەن، هەروەها لاوازی لە خالبەندى و پیکە وە نووساندن و لیک جیا کردنە وەى (وشە، گری، ئامراز، پاشگرو پێشگرە کەن) بە پیتی ئارەزوی کەسى نوسەری بابەت و بەرپۆ بەرانی رۆژنامە کەن، واتە نوسەر چۆن ئاخواتنی کرد، ئاوە هاش دەنوسی، لە کاتیکدا زمانی نوسین و زمانی ئاخواتن جیاوازی زۆریان هەبە، هەروەها بە کارهینانی ژمارەبەکی ئیجگار زۆر وشەى بیانی، بەبیانوی ئەوێ وشەى بەرامبەریان نیبە، یان پراوپری واتای وشە بیانیبە کەن نین.

(۱) د. رەفیع سابیر: لە کوردستاندا، خیل پەرە وەى و خیل پەرستی و ناچە پەرستی لەشیوێ لە هەجە پەرستی خوێ دەنوینیت، چا و (گۆقار) ، ژمارە (۸)، تشرینی دوو می ۲۰۰۸، ل ۵۳.

(۲) بەناز کوپستانی: ئازادی رۆژنامه نووسی و رۆژنامه نووس لە کوردستانی باشوردا، چاپخانەى پروون، سلیمانی، ۲۰۰۶، ل ۳۵. وەرگێراوە لە: (د. جیهان مکاوب: حرية الفرد... حرية الصحافة، هيئة مصرية العامة للكتاب، ۱۹۸۱، ص ۶۳).

* ناوزێاندن: بریتییە لە ئەکە دارکردنی ناویانگی کەسیک بەبلا و کردنە وەى هەواڵ یان دەقیکی نووسراو، یان ناو هینانی لە شونینیکى گشتیدا کە ببێ بە مایەى ناوزێاندنی ئەو کەسە و لە ئەنجامدا لە لای خەلکی و لاتە کەیدا سووکی بکات، راکە یاندنە کەن ئەگەر ناوی کەسیک یان داو دەزگایە کە بزپین ئەوا لە بەر دەم یاسا گەلدا بەرپرسیار دەبن و تووشی لێ پێچینە وە دەبن. بروانە: بەدران حەیب: فەرھەنگی زارواوە گەلی راکە یاندن، نینگلیزی، کوردی، عەرەبی، لە چاپ کراوە کەنى کۆری زانیاری کوردستان، چاپخانەى وەزارەتى پەرە وە دە، هەولێر، ۲۰۰۵، ل ۵۷).

پاگه یاندنی کوردی و به تاییهت رۆژنامه نووسیی کوردی جگه له ئه رکی گه یاندن، ئه رکیکی گرنگترو چاره نووسازتری هه یه، ئه مهش زیاتر ئه رکی رۆژنامه نووسیی کوردی پڕۆژتر ده کات، ئه ویش کارکردنه له پینا و دروستبونی زمانیکیی ستانداردی کوردی. چونکه زمانی نووسینی رۆژنامه به قوناعی گه شه کردنی زمانی ستاندارد داده نیت و ده کریت به گه شه کردنی هه ندیک لایه نی ئه و زمانهش له قه له مبدریت.⁽¹⁾ له به ره وه شه رۆژنامه کان زیاتر له ههر شتیکی تری خوینراوه بلاون و خویندنه وهش کاریکه یی له سه ر نه ستی خوینهر داده نیت، بۆیه ده بیئت رۆژنامه کان له ئاستی زمانی نه ته وه که یاندا هه ست به لیتیرسراویتی بکه ن، له به ره وه زمان پیناسه ی که سیتی و رۆشنیری و نه ته وه یی ههر تاکیکه و له خزمه تی نه ته وه دایه و به هۆکاری پاراستنی یه کبون و یه کگرتویی نه ته وه یی و نیشتمانیی ناو ده بریت، نه ک پارچه پارچه بون و تۆخکردنه وه ی هه ستی ناوچه په رستی و حیزپه رستی.

به شی دووهم

زمانی رۆژنامه نووسیی کوردی پیتش پاره یینی (1991) ی باشوری کوردستان و پاش پاره یین

زمانی رۆژنامه نووسیی کوردی له کۆنه وه هه تا رۆژی ئه مپۆ گۆرانکارییه کی زۆری به سه ردا هاتوه، به شیوه یه که ئه گه ر رۆژنامه یه کی کوردیی ئه و سه رده مه به یینین و له گه له ئه مپۆدا به راوردی بکه یین، له رووی چاپ و به کاره یینانی زمان و ئازادیی راده برپین و شیوازی نو سین و... تاد جیاوازیان هه یه. لێره دا به راورد له نیوان زمانی رۆژنامه نووسیی له پیتش پاره یینی (1991) ی باشوری کوردستان و پاش ئه و راپه رپینه ده که یین و هه ولده ده یین له چه ند خالیکدا بیانخه یینه رو:

یه که م: له رووی زمانه وه

له سه ره تای رۆژنامه نووسیی کوردیدا، لیکۆلینه وه یه کی زانستی وه ها له سه ر زمانی کوردی نه کراوه، تا ببیت به ریتویتی نو سه ران، بۆیه نو سه رانیس که خویندنه وارییه که یان به زمانی فارسی و عه ره بی بووه و کاریکه رییه کی زۆری ئه و دوو زمانه یان به سه ره وه بووه، ئه مهش له ریتوس و وشه کاری و ئه لفوبی و شیوازی نو سینیاندا رهنگی داوه ته وه، بۆ نمونه نو سینیی رۆژنامه ی (کوردستان) به م شیوه یه بووه: (مصری ل مطبعاً جریده یا کردستانی طبع یه)،⁽²⁾ له م نو سراوه دا جگه له وشه ی (کوردستان)،

(1) سه لام که ریم: س. پ، 26.

(2) د. فه رهاد پیربال: چه ند باسیک له باره ی میتووی رۆژنامه نووسیی کوردییه وه، له بلا و کراوه کانی ده زگای چاپ و

په خشی سه رده م، سلیمانی، 2007، 8.

که له‌و سه‌رده‌مه‌دا به (کردستان) و وشه‌ی (بیسه) نوسراوه، شه‌وانی تر شه‌مویان شه‌ره‌بین، شه‌روه‌ها پیته‌کانی (ص، ط) که پیته‌کانی زمانی شه‌ره‌بین، له‌و سه‌رده‌مه‌دا به کاره‌یتراون.

له‌سه‌ره‌تای سالانی (١٩٢٠) ه‌کاندا شه‌ول‌ی دانانی (ه، و، ی) دراوه له‌جیگه‌ی (فتحه، ظمه، کسره) ی شه‌ره‌بی، شه‌ره‌نوسینی شه‌و سه‌رده‌مانه‌دا جیاوازی له‌نیوان (ل) ی قه‌له‌وو لاواز، (ۆ) و (وو) و (و)، (ی) و (ی) و (ی) دا شه‌کراوه. شه‌روه‌ها (ک) و (گ) له‌کرمانجی خوارودا جیاوازیان شه‌بووه، شه‌روه‌ها کۆمه‌لێک پیته‌ی شه‌ره‌بی به‌کارهاتون، که زیاتر بۆ نوسینی وشه‌ شه‌ره‌بیسه‌کان به‌کارهاتون، وه‌ک (ط، ص، پ، ی، ا، و)، به‌لام شه‌مانه ورده‌ورده‌و قۆناغ به‌قۆناغ چاکسازییان تیا‌دا کراوه، به‌شێوه‌یه‌ک له‌سالانی (١٩٦٠ و ١٩٧٠) کاندای نوسینی کوردی زۆر پیشکه‌وت، چ له‌پرووی که‌م به‌کاره‌یتانی وشه‌ی شه‌ره‌بی و فارسی و تورکی... تاد، چ به‌کاره‌یتانی وشه‌ی کوردی ره‌وان له‌جیگه‌یان و که‌م به‌کاره‌یتانی پیته‌ی شه‌ره‌بیسه‌کان و تارا‌دیه‌ک کاملبونی شه‌لفوی پیته‌ی کوردی، به‌شێوه‌یه‌ک له‌و سه‌رده‌مه‌دا ته‌نها کیشه‌ له‌سه‌ر (ر) ی قه‌له‌وو لاواز و (ل) ی قه‌له‌وو لاواز شه‌بووه و شه‌ول‌ی چاره‌سه‌رکردنی شه‌وه‌ش دراوه، به‌لام له‌دوا‌ی راپه‌رپینی (١٩٩١) گه‌لی باشوری کوردستان و به‌ده‌سته‌یه‌تانی ئازادی، شه‌رچه‌ند له‌هه‌ندی بوا‌ری زماندا درێژه‌پێده‌ری پیش خۆیان بون و گه‌لی پیشکه‌وتن به‌دیها‌ت و گه‌لی وشه‌ی تازه‌یان دا‌هینا به‌رامبه‌ر وشه‌ بیانییه‌کان و چونه‌ فه‌ره‌نگی زمانی کوردیه‌وه، وه‌ک (پاکسازی نه‌ژادی، دان‌وسانی ناشتی، داواکه‌ر، داواگیر، دادوه‌ری روه‌په‌رو، دادوه‌ری بزری، یانه‌ی وه‌رزشی، کارتی سور، کارتی زه‌رد، راهینه‌ر، ناوبژیوان، جامی جیهانی گۆرپه‌پان و مه‌یدان، پاژ، ده‌سته، په‌ل، لق، ده‌ماره‌گۆتیه‌ره‌وه، چه‌قه‌هیتز،... تاد)،^(١) شه‌روه‌ها له‌پرووی رینوسه‌وه له‌سه‌ره‌تای شه‌م قۆناغه‌وه تائسته‌تا به‌ره‌و پیشچونی به‌خۆوه بینیوه، که‌ رۆلی شه‌ره‌مه‌زن له‌مه‌دا ده‌گه‌رپه‌ته‌وه بۆ نوسه‌ران و زمانه‌وان و رۆژنامه‌کان، به‌لام له‌م قۆناغه‌دا بونی ژماره‌یه‌کی زۆر شه‌له‌ی رینوس و به‌کاره‌یتانی ژماره‌یه‌کی ئیجگار زۆر وشه‌ی ناپوستی بیانی و نه‌نوسینی (ر) له‌سه‌ره‌تای وشه‌ و هه‌ندی‌ک جاریش له‌ناوه‌راسته و کۆتایی وشه‌دا و نوسینی (وو) له‌سه‌ره‌تایی وشه‌دا و پێکه‌وه‌به‌ستن و جیاکردنه‌وی (شه، پاشگر، پیشگر، گری) به‌پێی ئاره‌زی که‌سی، به‌و بیانه‌وه‌ی شه‌وه رینوسی رۆژنامه‌که‌ی شه‌وانه‌و کار له‌واتای وشه‌ و پرسته‌و ده‌رپراوه‌کان ناکات، هۆکاری شه‌مو شه‌مانه‌ش نه‌شاره‌زایی و که‌می ئاستی رۆشنی‌ریبی زمانی به‌رپه‌ره‌ران و نوسه‌ران و دا‌رپه‌زه‌ران و شه‌له‌چنه‌کانی شه‌و رۆژنامه‌ شه‌سه‌لمینی، له‌گه‌ل که‌می هه‌ستی دلسۆزی و خۆشه‌ویستی‌یان بۆ زمانه‌که‌یان.

(١) د. هیمدای حوسین: س. پ، ٣٢١، ٣٢٣، ٣٢٥، ٣٢٨، ٣٣١.

سه ره پایی ته مانهش به کاره یێنانی وه رگێرانی وشه به وشه له زمانێکی دیکه وه بۆ زمانی کوردی، که زۆر جار هه له ی زمانهوانی و پێژمانی دروستکردوه و تانیستاش هه به شیوهیه ده پوات و بگره له سه ری بهرده و امییشن، وهك (هه لدهستیت به، قهیران، دیموکراتیزه کردن، رهوتی ناشتی، تیشك خسته سه ر،... تاد).^(۱)

دووهم: چاپخانه و نامیری چاپ

هه ره له سه ره تایی ده ستیێکردنه وه ی میژوی رۆژنامه نووسی کوردیه وه، یه که م کیشه ربه پوی نوسه ران و رۆژنامه نوسان بووه ته وه، نه بونی کاغه زی چاپ و نامیری پێشکه وتوی چاپ بووه، چونکه داگیرکه رانی تورکی عوسمانی و شاکانی ئێران به هه مو شیوهیه ک رێگر بون له هاتنی نامیری چاپ بۆ ناو کوردستان، دواتریش ته م سیاسه ته له سه ره دهستی رژیته نوییه داگیرکه ره کانی سوریا و عێراق و تورکیا و ئێران درێژه یان کیشا. به شیوهیه ک که (حافظ مصطفی) مودیری مه ستولی گو قاری هیوا ده لێ: "زۆر ترسم لێ نشتوه، ۵۲۵ سال له مه و پێش، کاتی گۆته نبرگ چاپی دا هیئا، له دوای خو ی وه سیئی کرد بیئت، که نابیت نه ته وه ی کورد چاپخانه ی هه بیئت".^(۲) ته مه ش به شیوهیه کی به رچاو کاری کرده ته سه ر چاپه مه نی کوردی به تاییه ت رۆژنامه نووسی. هه روه ک ده یینین ناوه نده کانی چاپ و چاپخانه له (ته سه ته مبول، قاهیره، به غداد، به یروت و تاران) هه بون، که ته م شارانه پایته ختی ده سه لاتی داگیرکه ربون و له کوردستانه وه دوربون، سه ره رای هه مو ته مانه ش چه ند چاپخانه یه ک له کوردستاندا دامه زران، ته ویش به پێی هه لومه رجی سیاسی و ئابوری ته و ناوچه یه بو له و سه رده مه دا، له وانه له باشوری کوردستاندا: (چاپخانه ی کوردستان له سالی ۱۹۱۵)، (چاپخانه که ی میجه رسۆن له سالی ۱۹۱۸)، (چاپخانه که ی پیره میرد که له رۆژی (۱۹۳۷/۹/۲۰) دا سه فه ریکی به غدای کرد و له وی چاپخانه یه کی تازهی کری و هیئایه سلیمانی). هه روه ها له رۆژه لاتی کوردستانیش له سه رده می (کۆماری کوردستان ۱۹۴۶) چاپخانه که یان له مه هابادی پایته خت دانا و رۆژنامه و گو قارو کتیبیان پی چاپده کرد.^(۳) هه ره به م شیوهیه به رده وام بو تا سالانی (۱۹۶۰) هکاندا، ته وانه ش به ته واوتی نه مان و ده ولت داگیریکردن، دوای ته مانه چاپخانه ی شو پش له شاخ سه ری هه لدا، له وانه چاپخانه کانی

(۱) د. هیمادی حوسین: س. پ، ۳۲۲.

(۲) د. فه رهاد پیرباز: س. پ، ۷.

(۳) بۆ زانیاری زیاتر ده رباره ی چاپخانه کانی ته و سه رده مه بره وانه: (ته سه ده جه باری: سه ره تاییه ک بۆ میژوی نامیری

چاپ، چاپخانه ی شه هید نازاد هه ورامی، سلیمانی، ۲۰۰۹، ل ۵۷-۹۲).

(مەرکەزی ی. ن. ک. شەهید ئیبراھیم عەزۆ لە ساڵی ١٩٧٦، چاپخانەی شەهید جەعفەر عەبدوڵواحید لە ساڵی ١٩٨١، چاپخانەی کۆمەڵەی رەنجەران و دەزگای ناوەندی رۆژنەبیری کۆمەڵە لە ساڵی ١٩٨١، چاپخانەی شەهید عەبدوڵخالق مەعروف لە ساڵی ١٩٨٤)،^(١) کە رۆژنامە و بلاوکراوە و گۆڤاری سەر بە شۆڕشی کوردیان چاپ دەکرد، لە بەرامبەریشدا رێژیمە داگیرکەرەکان هەموو چاپخانەییەکی سەر بە خۆیان لە کورد قەدەغە کردبوو، تەنها بواریش بۆ چاپەمەنی کوردی لە باشوری کوردستانی لکینراو بەعیراقددا مابوو، ئەویش لە ژێر چاودێری رێژیمی بەعەداد بوو و رۆژنامە و گۆڤاری بە کوردی پێی چاپکردووە، ئەمەش تا ساڵی (١٩٩١) بەردەوام بوو، بە لۆم دواي راپەرینی (١٩٩١) چاپخانەکانی شۆڕش هێنرانە ناو شارەکانەو و هەولێی بە دەستەتێنانی کاغەز و چاپخانە نوێ و پێشکەوتو دەدرا، هەر بۆیە لەم بوارەدا پێشکەوتنی باش بەرچاودەکەوت، لەوانە هەموو پێداویستییهکانی چاپ و چاپەمەنی لە کوردستاندا هەن و بەناسانی دەستدەکەوت، هەر و هە چەندین دەزگای چاپ و چاپخانەیی پێشکەوتو لە هەرێمی کوردستاندا هەن، وەک (چاپخانەیی دەزگای ئاراس و چاپخانەیی موکریانی لە هەولێر، چاپخانەیی (خانێ) لە دهۆک، دەزگای چاپ و پەخشیی سەردەم و چاپخانەیی رەنج لە سلێمانی و چەندین چاپخانەیی تر، کە ئێستا سالانە سەدان کتێب بەرەنگا و رەنگی و بەتیراژی زۆر و لە گەڵ ژمارەییەکی زۆر لە گۆڤار و رۆژنامە بە تیراژی زۆر رۆژانە چاپ دەکری و بلاودەکری نەو.

هەر و هە لایەنێکی تری کاریگەریی چاپخانەکان لە سەر رۆژنامە نووسیی، بونی توانای چاپخانەکان و بونی کەسانی شارەزا لە چاپخانەکاندا، بەو پێیەکی کە چاپخانەکانی سەرەتایی سەدەیی بیست، یان چاپخانەیی کۆن و لە کارکەوتو بون، یان بە پێی ئەلفوییی زمانی عەرەبی پیتەکانی تێدا بوو، ئەمەش کاریگەریی لە سەر زمانی نووسینی رۆژنامەکان دا ناو و توشی هەلەشەیی و هەلەکردنی کردو و زۆر جار بە پێی سیستەمی ئەلفوییی چاپخانەکان و سیستەمی نووسینی خۆیان رێکخستو، بە لۆم چاپخانەکانی ئێستا بە تەواوی گونجاو بۆ نووسینی رێنوسی کوردی و هیچ کەموکورییەکی تێدانییە

سێیهەم: شیوازی زمانی نووسین

هەندیک سەرچاوە والتیک دەدەنەو کە تا نیوەی دووهم لە سەدەیی نۆزدەهەمدا، رۆژنامە نووسیی جیهان لقییک بوو لە لقیەکانی ئەدەب و سەرەتا نووسەر و ئەدیبان دایان مەزاندووە، لە خالە دیارەکان

(١) بۆ زانیاری زیاتر دەرباری چاپخانەکانی شاخ بڕوانە: (نازاد خانەقینی: مادینا میتزو و بیبلۆگرافیای راگەیانندی (ی. ن. ک) ١٩٧٥-١٩٩١، لە بلاوکراوەکانی ناوەندی چاپەمەنی و راگەیانندی خا، چاپخانەیی خا، سلێمانی، ٢٠٠٠،

زمانى زېر لەرژنامە نووسىيى كوردیدا

بۆ جيا كوردنەوێ ئەدەب لە رۆژنامە نووسیدا زمان و شیوازە،^(۱) بەمەش لە نووسراوەكاندا نووسەر، ئەدیبان، شاعیران، تەننەت فەیلەسووفەكان و مێژوونوسان هەوال و زانیاریەكانیان بەشیوەی گێڕانەوێ چیرۆك ئامیز، پروداوەكانیان بەشیوەی مێژوویی بلاو دەکرده،^(۲) لە كوردستانیشدا رۆژنامە نووسانی پێش راپەرین بەدەگمەن نەبیت، ئەگینا هیچیان دەرچوێ بواری راگەیاندن و رۆژنامە نووسی نەبون، بۆیە شاعیر و چیرۆکنوس و ئەدەب دۆست و رێژەیه كیشیان سیاسی بون. هەر ئەمەش كاریگەریی لەسەر بەرھەمەكانیان هەبو، كە بەشیوەیه كی سۆزدارى بنوسن و زۆر كاریگەرییان بكریتەسەر، كە وشە و دەستەواژەى ئەدەب ئامیز لەنوسینەكانیاندا بەكاربھێتن و زیاتر زمانى حەماسەتى شۆرشیگێڕانەیان پێوە دیاربو، واتە هەمیشە لایەنگریبون بۆ لایەنێك، پارتێك، رێكخراویك، نەتەوێ كەیان، یان داگیركەرانى كوردستان، هەر وەها زۆر كەم گرنگیان بەهەوال و رێپۆرتاژ و بابەتى سیاسی داوە و زیاتر بایەخیان بەلایەنى ئەدەبى، هونەرى، رۆشنیبری، كەلتورى و فۆلكلۆر داوە، چونكە داگیركەران لەم بوارانەدا نیمیچە ئازادییە كی پێدايون، بە و مەرجەى توخنى سیاسەت و نەتەوێ پەرستى نەكەون، بەلام ئەگەر بەشان و بالی داگیركەراندا هەلبەدن، قەیدی نییە. واتە بوارەكان زیاتر گشتى بون، بەلام رۆژنامە نووسی سەردەمى شۆرش هەرچەندە هەمو ئازادییە كی هەبو، بەلام لەرووی زانستییه وە پێشكەوتنیكى وەهای بەخۆیەو نەدى، تەنھا گرنگیان بەچالاكییەكانى شۆرش دەدا، چونكە دەرڤەت و ماوە و پێداویستى وایان لەبەر دەستدا نەبو، تا خۆیان پێشبخەن و (زۆر كەم خۆیان لەقەرەى بابەتى جدی رۆژنامە نووسی داوە و نەیان توانیوێ ئەركى ئەم قۆناغە بگرنە ئەستۆ)،^(۳) بەلام رۆژنامە نووسىيى دواى راپەرینی (۱۹۹۱) لەرووی زانستییه وە زۆر پێشكەوت، پاش كوردنەوێ بەشى راگەیاندن لەزانكۆ و پەیمانگاكانى كوردستاندا،^(۴) زمانى راگەیاندن زیاتر بەرە و زانستییبون رۆشت و هەمو بابەتەكانى

(۱) نەزاد عەلى: هونەرەكانى ئەدەب لە رۆژنامەگەریی نەینى كوردیدا ۱۹۶۱-۱۹۹۱، چاپخانەى رۆون، سلێمانى، ۲۰۰۵، ۱۵۷.

(۲) ئومید مەسعودى: بنەماكانى نووسین لە راگەیانندا، وەرگێڕانى جوامێر مارابى، چاپخانەى سیمما، سلێمانى، ۲۰۰۵، ۱۸.

(۳) بەناز كۆیتسانى: س. پ، ۸۳.

(۴) لە كوردستاندا بۆیە كەجار لەسالى ۱۹۹۸ بەشى رۆژنامە نووسىيى لەپەیمانگای تەكنىكى سلێمانى كرایه وە، سالى ۱۹۹۹ بەشى راگەیاندن لەپەیمانگای تەكنىكى هەولێر و سالى ۲۰۰۰ بەشى راگەیاندن لەكۆلیجى زانستە مرۆڤایەتیه كانى زانكۆى سلێمانى و سالى خۆیندنى ۲۰۰۵-۲۰۰۶ بەشى راگەیاندن لەكۆلیژى ئاداب لەزانكۆى سەلاحەدین كرانەو.

پیاوه‌لدا و پروپاگەندەکردن بۆ خۆی و بەرز راگرتنی کارە بچوکه‌کانی خۆو کەم بایه‌خکردنی کارە گەوره‌کانی بەرامبەر و له‌سالی (١٩٩٧) بەملاوه دابه‌شبوونی کوردستان بۆ دوو ئیداره‌یی و بالادەستبوونی هەر حیزبێک له‌هەر ده‌قه‌ریک و دابرا‌نی هەردوو ده‌قه‌ره‌که له‌رووی په‌یوه‌ندی و راگه‌یاندن و رۆژنامه‌نووسیییه‌وه (هاتنه‌ سه‌ر کارێ په‌یامێکی تاک ر‌وانین و تاک بیرکردنه‌وه و تاک په‌یام)^(١) له‌هەر ده‌قه‌ریکدا .

پاش مۆرکردنی ر‌یککه‌وتنامه‌ی ناشتی نیوان (ی.ن.ک) و (پ.د.ک) له‌ (واشتنۆن) له‌سالی (١٩٩٨) قۆناغێکی بێده‌نگی ده‌ستی پێکرد، که ورده‌ورده دۆخه‌که‌ی به‌ره و کرانه‌وه‌یه‌کی له‌سه‌رخۆ برد، ئه‌وه بو له‌به‌ر واری (٢٠٠٠/١١/٥)، ژماره‌ سفری هه‌فته‌نامه‌ی (هاولاتی) وه‌ک یه‌که‌مین رۆژنامه‌ی سه‌ربه‌خۆ له‌سه‌ر ده‌ستی کۆمه‌ڵێک رۆشنبیری کورد له‌هه‌ولێرو سلێمانی ده‌رچوو. دوا‌ی روخاندنی ر‌ژیمی به‌عسیش له‌ (٢٠٠٣/٤/٩) بوارێکی زیاتر به‌نازادایی رۆژنامه‌وانی دراو (هه‌فته‌نامه‌ی ناوینه‌و گو‌قاری ل‌قین) یش وه‌ک دوو ئۆرگانی سه‌ربه‌خۆ بێلایه‌ن ده‌رچون، هه‌روه‌ها ژماره‌ یه‌کی رۆژنامه‌ی (رۆژنامه‌)ش له‌ (٢٠٠٧/٧/٢٥) ده‌رچو، بو به‌یه‌که‌م رۆژنامه‌ی سه‌ر به‌به‌ره‌ی ئۆپۆزسیۆن.

پینچه‌م : به‌کاره‌ینانی زمانی زبر

له‌ رۆژنامه‌نووسیی کوردیی پێش ر‌اپه‌ریندا . زۆر که‌م ر‌یده‌که‌وی، توندوتیژی و بوختان هه‌لبه‌ستن و ناو‌زرا‌ندن و له‌که‌دارکردنیا‌ن به‌رامبەر به‌یه‌که‌تر به‌کاره‌ینایی، یان زۆر که‌م ر‌یکه‌وتوه، ته‌سفیه‌ی حساباتی سیاسی تیکه‌لی کاری نوسینی ر‌ه‌خنه‌و لیکۆلینه‌وه‌وه ب‌یرو‌پا‌ده‌ر‌پ‌ر‌ین ب‌وبی.^(٢) ته‌نا‌ه‌ت دژی ر‌ژیمی داگیره‌یش، جگه‌ له‌وشه‌کانی (شو‌قینیی، داگیره‌ر، دیکتاتۆر) زۆر که‌م وشه‌ی زه‌ق و ناشرین به‌رامبەر یان به‌کاره‌ینرا‌ون، هه‌رچه‌نده ئه‌وانه‌ی سه‌ر به‌ر‌ژیمی به‌غداد بون، هه‌میشه‌ شو‌ر‌شگ‌یرانی کوردییا‌ن به‌ (خیا‌نه‌تکار، عه‌میل خاریجی، تیکده‌ر، تیرۆریست، ... تاد) ناوده‌بر‌دو به‌چه‌ندان شی‌وازی جیا سوکایه‌تیا‌ن به‌کورد ده‌کرد، به‌لام دوا‌ی ر‌اپه‌ر‌پ‌ر‌ین دۆخه‌که‌ زۆر گو‌را، به‌شی‌وه‌یه‌که‌ که‌ جنی‌ودان و دژایه‌تی‌کردن و ر‌ه‌خنه‌ی ر‌وخینه‌ر له‌یه‌که‌تری له‌راگه‌یا‌ندنه‌کاندا و به‌تایبه‌ت له‌رۆژنامه‌کاندا بو به‌کارێکی ئاسایی، به‌تایبه‌تی له‌پاش شه‌ری ناوخۆ پاشان سه‌ره‌ه‌ل‌دانی رۆژنامه‌نووسیی ئازادو راگه‌یاندنێ ئۆپۆزسیۆن، به‌کاره‌ینانی زمانی زبر بو‌وه‌ته به‌شی‌کی ئاسایی، به‌تایبه‌ت له‌کاتی هه‌لبه‌ژاردندا

^(١) هه‌قال ته‌بویه‌کر: راگه‌یا‌ندن و راگه‌یا‌ندنێ کوردی، چاپخانه‌و ئۆفیسیتی تیشک، سلێمانی، ٢٠٠٢، ل ٧٨.

^(٢) نازاد عه‌بدولواحید: ناوی خوازاو یان د‌یوجامه‌ی رۆژنامه‌نووسان، ر‌امان (گو‌قار)، ژماره (١٢٠)، خولی سێیه‌م، سالی یازده، ٢٠٠٧/٥/٥، ل ٣.

زۆر زهق دهیتهوه، چونکه له کاری رۆژنامه نووسیی ته مپۆماندا ته وهندهی نان پهیدا کردن ئامانجی سه ره کیهو وهک وه زیفهیه کی به دهستکهوت و پیر داها تهماشاده کری، ته وهنده له لای که سانیککی زۆره وه ته مپیشهیه نه بووه ته عیشق و خۆشه ویستی. ^(۱) ته مهش ده گه رپته وه بۆ که می ئاستی رۆشنیری ته وه که سانهی ده نوسن، به پیچه وانهی سه رده مانی پیش راپه رینه وه. ههروه ها ئاماده ن بۆ چه ند دینارو دۆلاریک که سایه تی که سانی به رامبه ر تیرۆر بکه ن، ته نها له به ره وهی که بیرو رای جیا وازیان هه یه، ته نانه ت هه ندیکیان ته م کارانه به ناوی خوازا وه ده که ن. له کاتی که له پیش راپه رین به شی هه ره زۆریان له به ر خاکه رایی و ساده یی و ته وازوعی نوسه ره کانیا ن، یان له به ر بارودۆخی سیاسی ته و سه رده مه، نه یانویسته وه، که ناوی راسته قینه ی خۆیا ن ئاشکرا بکه ن و ناویکی خوازاویان به کاره یئا وه. ^(۲)

به شی سییه م

زمانی زبرو هۆکاره کانی به کاره یئانی له رۆژنامه نووسیی کوردیدا

یه که م: زمانی زبر له رۆژنامه نووسیی کوردیدا

له یاساو ده ستووری زۆریه ی هه ریم و ده له تاندا ئازادی گه یان دن و رۆژنامه نووسیی دیاریکرا وه و برکه و به ندی تایبه تیشیا ن بۆ دانا وه، تیایدا سنووری ئازادییه کانی ته م کایه یه شیا ن ده سنیشا ن کرد وه، که بریتیه له کۆمه له بنه مایه کی یاسایی بۆ ریکخستنی نا وه نده کانی رۆژنامه نووسیی له نا وه وه و ده ره وهی ولات، ئازادی رۆژنامه نووسیی لقیکه له لقه کانی یاسای گشتی و له هه ولی ته وه دایه په یوه ندی نیوا ن تاکه کانی کۆمه ل و ده سه لات ریکبخات، ههروه ها له سه ر بنه مای (ئه رک و ماف) یش پیکه وه ژیا ن و گوچان دنیکی ها وبه ش فه راهه م بکات، ^(۳) بۆیه شه رکی رۆژنامه نووسانه له کوردستا ندا سنووری ئازادییه کان بزانه و ئاگاداری زمانی نووسین بن و دوورین له تاوانه کانی بلا و کردنه وه، چونکه تاوانه کانی بلا و کردنه وه شه و تاوانانه که له ریگای هۆکاره کانی راگه یان دنه وه له ئاکامی به کاره یئانی ئازادی

^(۱) ئازاد عه بدلولوا حید، په یامی رۆژنامه نووسیی جتیو فرۆشی نییه (۲-۲)، رامان (گۆژان)، ژماره (۱۲۵)، خولی سییه م، سالی دوازه، ۲۰۰۷/۱۰/۵، ۳ل.

^(۲) ئازاد عه بدلولوا حید: ناوی خوازا و یان دیوچامه ی رۆژنامه نووسان...، ۳ل.

^(۳) شوان ئاده م ئه یقه س، ئیتیک له رۆژنامه وانی کوردیدا، زنجیره کتیپی ده زگای چاپ و په خشی سه رده م، سلیمانی، ۲۰۰۶، ۵۹ل.

راگهیاندن به شیوهیهکی خراب رووده دهن.^(۱) بهمهش زمان له رۆژنامه دا هۆی سه رهکی خویندنه وه و تیگهشتن و هه رگرتنی زانیارییه لیبانه وه، شیوازی نو سین و گهیاندنی زانیاری له رۆژنامه کانه وه به خویینه ر هۆکارێکی گرنگی ناسینه وهی که سیتی و ناستی رۆشنییری و ئینتیمای لایه نداری نوسه رو رۆژنامه که پیشانده دات، بۆیه پیویسته رۆژنامه نووس دوور که ویته وه له تانه و ته شه ر، چونکه چاپکردنی بابه تیک که ناسنامه ی که سیک ده ستنیشان ده کات و ناوبانگی له که دار ده کات، به چه شنیک روه به رووی رقلیبونه وه و به که مزاین و ناره زای ده کات له لایه ن خه لکه وه.^(۲)

زاراوهی (زمانی زبر) به رامبه ر به زاراوهی (اللغة الحادة أو اللسان الحادة) له زمانی عه ره بی و (sharp language or sharp tongue) له زمانی ئینگلیزی هاوواتا ده بن، بۆ نمونه خوا ی گه وه ره له قورئانی پیرۆزدا ئاماژه بۆ زمانی زبر ده کات و ده فه رمویت ((أَشِحَّةٌ عَلَيْكُمْ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورًا أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِالسِّنَّةِ جِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ أُولَٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَلَهُمْ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا)).^(۳) مه به ست له زمانی زبر هه ر وه وه ده برپاویکی وتراو یان نوسراوه، که بۆ مه به ستی خراپه کاری و ناشرینکردن و روشاندن و بریندارکردنی که سی به رامبه ر به کارده هیتریت، وه ک (جوین، ره خنه ی روه خینه ر، ناووناته زه ری نه شیوا، بوختان (زانیاری نه سه لمیتره و) به کاره ی نانی رابردوی که سی به رامبه ر،... تاد بۆ هه ر مه به ستیک بیت. ئه م بابه ته ش ده چینه خانه ی پیشینلکردنی ئیتیک ی رۆژنامه نووسییه وه، چونکه ئیتیک ی رۆژنامه نووسی و له میدیا کارانی ده خوازیت، که به وه ردینی و راستگویی و به رپرسیاریتیه وه کاربکه ن و هه مو بنه ماو پرهنسییه کان به ته واوه تی ره چاوبکه ن و به و شیوه یه مامه له له گه ل په یامه میدیاییه کان بکه ن.^(۴) به م پییه به کاره ی نانی زمانی زبر دژی ئیتیک ی رۆژنامه نووسییه، به لام به داخه وه رۆژنامه وانی کوردی هه ر له دوا ی راپه رینه وه بی گویدانه کاریگه رییه

(۱) د. کهمال سعیدی مصطفی: یاسای سزادانی تاوانه کانی رۆژنامه گه ری، چاپخانه ی مناره، هه ولێر، ۲۰۰۴، ل ۳۵. وه رگه راوه له: (د. ابراهیم الداوقی: قانون الاعلام، منشورات جامعه بغداد، مطبعة وزارة الاوقاف والشؤون الدينية، بغداد، ۱۹۸۶، ص ۳۰۱).

(۲) د. کهمال سعیدی مصطفی: س. پ، ل ۳۴.

(۳) قورئانی پیرۆز، سوره تی (الاحزاب)، نایه تی (۱۸).

(۴) هیرش ره سول: تاکو ئیتستا میدیای کوردی خۆی له تیۆریکی دیاریکاراوه نه دۆزیوه ته وه، چاوه (گۆفاره)، ژماره (۲۰)،

کانوونی دووه می ۲۰۱۰، ل ۲۴.

خرابه کانی هم دیار دده، کهوتنه بلاوکردنه وهی هم جوړه نویسه نه شیاوانه. هر قوڼاغه و به شیوازی جیوازترو زه قتر دهرکه وتوه، دیاره هم مهش بویه کیک له دوو هوکاره ده گهریته وه:

- أ- یان بهریرس و نوسه رانی هم پوښنامه له پوښ و کاریگه ریی پوښنامه تیغه گیشتون، وانه زان نه وهی بلاویده که نه وه، ته نه کاریگه ریی له سهر شو که سه ده بیته، که له سهری نوسراوه.
- ب- یان زورباش له پوښ و کاریگه ریی پوښنامه تیغه شتون و ده یانه ویت له ریگه ی پوښنامه کانیانه وه به رامبه ره کانیان بشکیتن و به خوینه رو لایه نگرانی خوین بلین وهرن بزانت، چیمان به فلان کردوه، له م ریگه یه وه سهرنجی خوینه ر بوی خوین رابکیش و تیراژو فروشتنیان له سهر حسابی کلتورو پوښنبریی خوینه ر زیادبکه ن.

ه گهر سه بریکی میژوی پوښنامه نووسې کوردی دوی راپه رین بکه یین له روی چوڼایه تیبه وه، هیچ ههنگاویکی ودها گرنگی نه ه اویشته، که کاریگه ریی باش بکاته سهر خوینه ر، بگره به پیچه وانه وه شو کاریگه ریی خرابانه ی پوښنامه کان له سهر خوینه ری کورد به جیان هیشته، زور زیاتره له لایه نه باشه کانی. ده بیته له ههر قوڼاغیکدا ناکوکی سیاسی له نیوان لایه نه سیاسی کانی کوردستاندا دهرکه وتیته، پوښنامه کان له جیاتی ته وهی هه ولی بچو کوردنه وه و داپوشینی بدن، به وتارو نویسی تاگرینی که ساینک جوشیان داوه، که سهر به لایه نه ناکوکه کان بون، ههر بویه هه مو شو شه ره ناوخویانه به ریا بون. له لایه کی تریشه وه نوسه ران و پوښنامه نوسان و پوښنامه کان بون به هوئی ته وهی زیاتر له ده سال ژبانی (سیاسی و ثابوری و کومه لایه تی و پوښنبری و... تاد) له کوردستان بوه ستیته و نه نجامه کانی تریش رون و ناشکرا دیارن، بوی نمونه پوښنامه ی کوردستانی نوی له دوو ژماره دا ته وهنده ی له سهر لایه نی به رامبه ر نویسیه تی، رهنگه ته وهنده ی له سهر کاروچالاکیه کانی حزبه که ی نه نویسیته، هم مهش نمونه ی نویسی ته هم پوښنامه یه له سالانی شه ری ناوخو دا:

- ۱- (زورناژنه که ی ته له فزیونی پارتی). ^(۱)
- ۲- (خونی حوشرانه ی سهر کرده کانی پارتی). ^(۲)
- ۳- (شو کوره سهر خویشکی موزمینه). ^(۳)

^(۱) کوردستانی نوی، ژماره (۱۱۸۱)، ۱/۴، ۱۹۹۶، ل. ۴.

^(۲) ه. س، ل. ۵.

^(۳) کوردستانی نوی، ژماره (۱۱۸۴)، ۱/۸، ۱۹۹۶، ل. ۴.

٤- (مهسعود "کوردستان دهوله مهنده"، به لآم ئیوه به سه رانه وهرگرتن و دزینی داهاستی خه لک و چاوساگی بۆ بینگانه و رهتکردنه وهی ناشتی خه لکه که یه تان خستۆته سه ر ساجی عه لی).^(١)

ئه گه ره ئه مه دهو ژماره ی کوردستانی نوێ بیته، ئه بیته له (١٩٩٤-٢٠٠٢) چه ندیکی تر نوسرابیته؟ ئه ی راگه یاندنه کانی تری (ی.ن.ک)؟ ئه ی ئه بیته له راگه یاندنه کانی (پ.د.ک) وه چه ندیکی تر له سه ره ئه مان نوسرابیته و وترابیته؟

ئه مه ش نمونه ی چه ند ژماره یه کی سه ره تای هه فته نامه ی هاو لاتییه له دوو سالی یه که مهیدا که له سه ره هه ردوو حزبه که و دۆخی هه ری می کوردستان نوسراون:

- ١- (ئه و دۆزه خه ی ئه مرۆ گه نجی کورد ده ژێ، له بی پاره یی و بی سه ره به ستیدا به سه، بۆ ئه وه ی بیته خاوه نی مافی به کاره ی تانی غه زه بی به رامبه ره به جیهانی نوێ).^(٢)
- ٢- (زه که ریا به کتیرایه ... ئیمه ش ده لێین به کتیرایه).^(٣)
- ٣- (بۆ ئه وه ی هاو لاتی نه بیته مه یبه ری کۆنه په رستان).^(٤)

ئه م سێ ناو نی شان هه چه نه ده په شان ده ری تو ره یی و بی زاری نوسه ره کانیانه که ده ریانه پریوه، به لآم چ خزمه تیکیان به م و لاته کردوه؟ سه ره رای هه مو ئه مانه ش، پاش ئازاد کردنی عیراق و کرانه وه ی به پرو ی جیهاندا رۆژنامه نووسیی کوردی هه ره به م شیوازی کار کردنه وه خۆی په شان ی دۆست و دو ژمن داوه و ده دات، له جیاتی ئه وه ی دۆخه که به ره و باشتر به ریته، به داخه وه له لایه ن رۆشنییران و رۆژنامه نوسان و سه هر کرده سیاسیی نا کۆکه کانه وه به ره و خراپتر برا، به تابه ته دوا ی یه کگرتنه وه ی حکومه تی هه ری می کوردستان و جیا بونه وه ی با لێ ریفۆرم و دروستبونی بزوتنه وه ی گۆران و پیکه ی تانی به ره ی ئۆپۆزیسیۆن له په رله مانی کوردستاندا و مۆر کردنی (پیکه و تننامه ی ستراتیژی) له نیوان (ی.ن.ک) و (پ.د.ک) دا، ئاراسته ی هه ردو کیان له شه ری راگه یاندنی دژ به یه ک گۆرا بۆ شه ری راگه یاندنی دژ به لیستی گۆران و به ره ی ئۆپۆزیسیۆن و رۆژنامه نووسیی سه ره به خۆ (ئه هلی)، له به رامبه ره ی شدا به ره ی ئۆپۆزیسیۆن و رۆژنامه نووسیی سه ره به خۆ ئه وانیش در یغییان نه کردوه له هیرش کردن و ره خنه ی توند، که ئه مه ش هه ره

(١) ه. س، ل ٢.

(٢) هاو لاتی، ژماره (٥٤)، ٣١/١٢/٢٠٠١، ل ٦.

(٣) هاو لاتی، ژماره (٣٦)، ١٩/٨/٢٠٠١، ل ٣.

(٤) ه. س، ل ٥.

زمانی زبیر له رۆژنامه نووسیی کوردیدا

شەری کورسی و دەسەڵاتە، کە بەرۆژنامە و راگەیاندن ئەنجامی دەدەن. لیژەدا چەند نمونە یەکی نوسیانی هەر سی رۆژنامە کە دەخەینەرۆ:

- ١- (نەشیروان مستەفاو جەماعەتە کەمی، کە ئیستا لەپرووی دەروونییەوه داروخاون، شەر بە...^(١)).
- ٢- (هۆشیار عەبدوڵلا بیژەری درۆخانە ی knn....^(٢)).
- ٣- (رۆژنامە ی هاوڵاتی بن زماغالی کۆمپانیای وشە...^(٣)).
- ٤- نەوشیروان مستەفا (لەژۆری و تارو لێدوانەکانیدا هەناسکە هەناسک و کۆکە کۆکیەتی).^(٤)
- ٥- (٧/٣ بۆ گۆران شومترین رۆژە).^(٥)
- ٦- (جۆش و خرۆشی هەواداران ی.ن.ک زەندەقی نەوشیروانی بردووه و توشی داروخانی دەروونی و رۆحی کردووه).^(٦)
- ٧- (حیزی ئەنتیکە خانە).^(٧)
- ٨- (وەک شەق وەشپن و دەستبلاوی بەخشینەوه ی پارەو پول مایەوه).^(٨)
- ٩- (دەسەڵاتی کوردی توشی هیستریا بووه).^(٩)
- ١٠- کێ دەستی حزب لەناو زانکۆ دەپرێت.^(١٠)
- ١١- ترس لە دۆزان، دەسەڵاتی گەیانده رادە ی بەکارهینانی توندوتیژی.^(١١)
- ١٠- (لیستی دەسەڵات توشی هیستریا بووه).^(١٢)

^(١) کوردستانی نوێ، ژمارە (٥١٠٧)، سێشەممە له ٢٣/٢/٢٠١٠، ٢٤.

^(٢) کوردستانی نوێ، ژمارە (٥١٠٧)، سێشەممە له ٢٣/٢/٢٠١٠، ١٠.

^(٣) کوردستانی نوێ، ژمارە (٥١٠٨)، چوارشەممە ٢٤/٢/٢٠١٠، ٣.

^(٤) کوردستانی نوێ، ژمارە (٥١١٤)، ٤/٣/٢٠١٠، ١٠.

^(٥) کوردستانی نوێ، ژمارە (٥١١٦)، ٥/٣/٢٠١٠، ١.

^(٦) ه. س، ل، ١.

^(٧) رۆژنامە، ژمارە (٥٦٧)، ٢/٢/٢٠١٠، ٦.

^(٨) ه. س، ل، ٣.

^(٩) رۆژنامە، ژمارە (٥٧٠)، ٢٣/٢/٢٠١٠، ١٦.

^(١٠) رۆژنامە، ژمارە (٥٦٧)، ٢/٢/٢٠١٠، ٧.

^(١١) رۆژنامە، ژمارە (٥٧٠)، ٢٣/٢/٢٠١٠، ٦.

^(١٢) هاوڵاتی، ژ (٦١٣)، ل، ١٥.

۱۱- (ددا نه کانی خۆت بیینی، که بۆچی بۆ کێ دەنوسیت؟ چاودێری ئاوهزی خۆشت بکهیت، کهچی لێهاتوو).^(۱)

۱۲- (هاولاتی فهزیمهتی مهشته له کهی سه رچنار ئاشکراده کات).^(۲)

۱۳- (یه کیتی: پارتییه کان سه رکه وتنی د. به رههم یان پێههزم ناکرێ).^(۳)

۱۴- (سیاسییه کان وهک مانگایه کی شیرده ر. مامه له له گه ل کهرکوک ده کهن).^(۴)

دووهم: هۆکاره کانی به کارهینانی زمانی زبر له رۆژنامه نووسیی کوردیدا

کاریگه ربیی ئه م دۆخه ی ئیستای رۆژنامه نووسیی کوردی له سه ر کۆمه لگه ی کوردستان زۆر خراب ده بیست، چونکه ئه م رۆژنامه نه به ده یان هه زاریان لێ چاپ و بلاوده کریته وه وهه زاران که سه ده یان خۆینیته وه وه کو سه رچاوه ی زانیاری سو دیان لیده بینریت و کاریگه ربیی له سه ر بیرکردنه وه دروستده کهن، رهنگه سه رده می شه ری ناو خۆی (۱۹۹۴-۱۹۹۷) با شترین به لگه بیست بۆ ئه وه. بۆیه ئۆپۆزیسیۆن و بونی رۆژنامه ی ئه هلی ده بیست له خه ونی کۆمه لگایه کی مه ده نی بیست، نه ک له شه ر پێفرۆشتنی رۆژنامه وه له گه ل ده سه لات ها تبیست.^(۵) له م چه ند خاله ی خواره وه به کورتی گرنگترین ئه وه هۆکارانه ده ستینیشانده که یین که بوونه ته هۆکاری به کارهینانی زمانی زبر له رۆژنامه نووسیی کوردیدا:

۱- جیبه جینه کردنی یاسایی رۆژنامه نووسیی له هه ربیمی کوردستان و پێشیلکردنی ئه م یاسایه.

۲- ئاراسته کردنی رۆژنامه کان له لایه ن کهسانی ده ره وه ی کاری رۆژنامه نویسی و نه بونی

سه ره خۆیی، هه ر ه یچ نه بیست له ریکخستنی به رپۆه بردنی کاروباری رۆژنامه که دا.

۳- بۆ زیاد کردنی تیراژ و فرۆشتن و سه رفبونی رۆژنامه کانیان.

۴- یه کلاییکردنه وه ی کیشه ی که سی و سیاسی نوسه ره کانیان و ئه وه لایه نانه ی به رگری لیده که ن.

(۱) سه رچاوه ی پیتشو، ل ۱۷.

(۲) هاولاتی، ژ (۶۰۳)، ل ۱.

(۳) هاولاتی، ژ (۶۱۵)، ل ۱.

(۴) هاولاتی، ژ (۵۹۸)، ۳۱/۱/۲۰۱۰، ل ۳.

(۵) هیرش ره سول: رۆژنامه ی ئه هلی له باشووری کوردستان (۱۹۹۴-۲۰۰۲)، چاپخانه ی روون، سلیمان، ۲۰۰۶،

- 5- هه لێهه رستی و خۆبردنه پێشهوه و خۆجوانکردنی نوسه ره کان لای گهوره کانیا بۆ وه رگرتنی پاداشت و دهستکهوتی زیاترو ناشیرینکردنی بهرامبهر، چونکه هه ندی کجار ره خنه کانی بهرامبهر به هیزه توانای وه لامدانه وه بیان نییه، بۆیه په نا بۆ جنیوو ناشیرینکردن ده بن.
- 6- رهنگه هه ندی که نوسه ر بیانه ویت تاژاوه و نا کۆکی و پشیوی دروست بکه ن، چونکه به رژه وه ندی خۆیانی تیدایه و هه ندی کی تریش بۆ ناویانگ په پیداکردنه.
- 7- بۆ بلاو کردنه وهشی به ده رنییه له دوو هۆکار: یان لایه نگیری و دژایه تی لایه نیکی تره له لایه ن به رپرسانی رۆژنامه که وه، بیان نه شار هزایی نوسه رو سه رنوسه رو کارمه ندانی رۆژنامه که یه له کاری رۆژنامه نووسی و پیرۆزی نه و کاره.
- 8- وه لام و وه لامدانه وه یه و هه ندی کیشی هیرشکردنه یان بۆ نیشاندانی هیزو توانای رۆژنامه که یه.
- 9- سو دی خراب وه رگرتن له و نازادی و نازادی پادهر پیرین له کوردستاندا.
- 10- تیکه لکردن و جیانه کردنه وه ی ره خنه ی توندی بنیاتنه رو و پوخینه رو جنیوو ناووناته ره.
- 11- بۆ خراب نیشاندانی بهرامبهر سو ککردنی له به رده م خه لکیدا.
- 12- یه کتر قبولنه کردن و رق و کینه ی که سی و سیاسی و تۆله کردنه وه.
- 13- زۆرجار نوسینه کان توره یی و بیزاری خه لکه له حیزب و حکومه ت و گه نده لی.

به شی چواره م

پیناسه و به هاکانی هه وال*

یه که م: پیناسه ی رۆژنامه ی هه وال

رۆژنامه و رۆژنامه نووسی میژوویه کی دوورو درییی پر له پروودا و ئالوگۆری هه یه، له شارستانیه تی کۆندا چه ند نمونه یه کی سه یر هه یه که هه ریه که یان به جۆرو شیوازی که له رۆژنامه که ده گه ن، ده توانین بلین "رۆژنامه نه وه نده ی دونیا کۆنه"،⁽¹⁾ سه ره تاکانی ده رکه و تنی رۆژنامه و گه شه کردنی له نه ورو پای رۆژناوا له کۆتایی سه ده ی شانزه هه م سه ره تای سه ده ی حه قده هه م رۆژنامه کان هه وال بوون و ته نها

* به هۆی نه وه ی سامیلی تویتینه وه که ی ئیمه هه واله له رۆژنامه نووسی کوردی به پیویستمانزانی تیشک بجه یه سه هه وال و به هاکانی هه وال.

(1) امیل بواشان: تاریخ الصحافة، ت/ محمد اسماعیل محمد، دار المصرية للطباعة والنشر، الاسكندرية، 1949، ص 11.

گرنگیان بە بلاوکردنەوێ هەواڵ دەدا، هەر بۆیە رۆژنامه نووسیی لەسەرەتادا ئەرکی سەرەکی و یەكەمی بریتی بوو لە بلاوکردنەوێ هەواڵ.^(١)

لەبەر ئەم بایەخ و گرنگیە هەواڵ تاكو ئیستاكه زانایان و شارەزایانی بواری راگەیاندن پێناسە یەکی یەكگرتوویان بۆ هەواڵ نییە، كه هەموو لایەك لەسەری كۆكبن، لەبەر ئەوە تیگەیشتن لەهەواڵ بابەتیکی جیاوازه و لەسەر دەمیكهوه بۆ سەر دەمیکی دیکه، له كهسیكهوه بۆ كهسیکی دیکه دەگۆریت، ئەو پێناسە باوەی لەسە دەوی نۆز دەدا بۆ هەواڵ كراوه هەمان پێناسە ی باوی سە دەوی بیستەم نییە، بەر دەر لەو هەش پێناسە ی هەواڵ لە دەوڵەتیکی پیشكە و توودا زۆر جیاوازترە لە پێناسە ی هەواڵ لە دەوڵەتیکی دواكه و توو یان تازه پیشكە و توودا، هەر وەك بە پێی دەوڵەتی سۆسیالیستی و لیبرالیشت پێناسە ی هەواڵ گۆرانكاری بە خۆوه دەبینی.^(٢) بۆیە لیژە دا دەتوانین لەیە كۆی لە پێناسە كاندا لەبارە ی هەواڵ وه بلیین هەواڵ پە یامینكە ئەگەری راستی و دروستی تێدا یە.^(٣) یان ئەو شتە یە كه جێی بایەخ و سەرنجی خەلك بیئت و له خۆی وه نزیك بیئت و به لایه وه گرنگ بیئت،^(٤) چونكه رۆژنامه واتە هەواڵ بە پلە ی یەكەم و كۆتایی، وه هەر هەواڵی شە رۆژنامه درووست دەكات و بە شداریه کی كارای هە یە له رۆژنامه دا.^(٥) بۆیە هەواڵ ئەو هەندە ی میژووی مرۆ قایە تی كۆنە، لەبەر ئەوە ی پێوه ندی بە ژیا نی مرۆ قە وه هە یە، له هەموو كۆمە لگە یە كیشدا پێویستە ی هەر چە نده ساده و سەرە تایی بیئت درووست دە بیئت.^(٦)

لەم پێناسە ی سەرە ودا لە تەواوی قۆناغە كانی ئامادە كردنی هەواڵ پێویستە سی تاییە تە ندی له هەواڵدا هە بیئت، ئەوانیش:

(١) د. فاروق أبو زيد: مدخل إلى علم الصحافة، ط٤، عالم الكتب للنشر والتوزيع، قاهرة، ٢٠٠٧، ص٥٦.

(٢) كه مال محمد سەرگە لویی: هەواڵ، رەگەزو جۆرە كانی، (وەرگێرانی)، رایەن (كۆ قار)، سالی سییەم، ژمارە (٩ و ١٠)، هاوین و پایزی ٢٠٠٣، ل٦١.

(٣) رەزا حاجی ئابادی: هەواڵ (چەمك و ژانرو بە هاكانی)، وەرگێرانی (كارزان محمد)، رایەن (كۆ قار)، سالی چوارەم، ژمارە (١١)، زستانی ٢٠٠٤، ل٤٦.

(٤) د. عبدالستار جواد: فن كتابة الأخبار، عرض شامل للقوالب الصحفية وأساليب التحرير الحديثة، دار مجدلوي للنشر والتوزيع، عمان، ٢٠٠٥، ص٤٧-٤٨.

(٥) د. عبد الجواد سعید ربیع: فن الخبر الصحفي، دار الفجر للنشر والتوزيع، قاهرة، ٢٠٠٥، ص٥٠.

(٦) محمد وه سمان: چە ند لایە رە یە کی رۆژنامه نووسی، لە بلاو كراوه كانی بزاقی رۆشنیری نوێ خواز، چاپخانە ی پاك، هەولێر، ٢٠٠٤، ل٧٧.

۱- روونی هه‌وای: مه‌به‌ست له‌مه‌ پێیو‌سته هه‌وای به‌ ساده‌یی و روونی بخریته‌روو، به‌شیوه‌یه‌ك بلاو‌بیتته‌وه كه تیگه‌یشتنی بۆ هه‌موو كه‌سه‌كانی كۆمه‌لگا چ‌ تاییه‌مه‌ند بیت یاخود گشتی بۆ ئه‌وه‌ی به‌ ئاسانی لێی تیگه‌ن.^(۱)

۲- راستبوونی هه‌وای: راستی هه‌وای بایه‌خی هه‌وای نیشانداده‌ت، هه‌وایی ناراست متمان‌ه‌ی خۆینه‌ر (گوێگرو بینەر) ده‌روخینی‌ت، بۆیه‌ هه‌وایه‌كان زانیاری نوێن، پێیو‌سته به‌پراستگویی بگوازرینه‌وه له‌هه‌ر جیگه‌یه‌کی ئه‌م جیهانه‌بن.^(۲)

۳- هه‌مه‌لایه‌نی بوونی هه‌وای: زانیاریه‌كانی ناو هه‌وای ده‌بیت به‌شیوه‌یه‌کی هه‌مه‌لایه‌نه‌و ته‌واو بیت، پێشكه‌شكردنی زانیاری ئه‌رشیفی و ئاماژه‌كردن به‌ پێشینه‌ی هه‌وای و وه‌لامدان‌ه‌وه‌ی به‌ (۶) پێكهاته‌كه‌ی هه‌وای له‌ دارستنی هه‌والدا پێیو‌سته، ئه‌وانیش: (كێ، له‌كۆی، كه‌ی، بۆچی، چی، چۆن).^(۳)

دووهم: به‌هاکانی هه‌وای

به‌هاکانی هه‌وای (News Values) كۆمه‌لێك پێوه‌ره‌ كه‌ له‌پێگه‌یان‌ه‌وه‌ ده‌توانین رووداوه‌ گونجاوه‌كان بۆ وه‌رگران هه‌لبژێرین، به‌مه‌ش به‌هاکانی هه‌وای له‌ناو‌اخنی رووداوه‌كاندا‌یه، له‌ناو هه‌ر رووداویكیشدا كۆمه‌لێك به‌های هه‌وایی بوونیان هه‌یه، هه‌ر ئه‌و به‌هایانه‌ش ره‌گه‌ سه‌ره‌كیه‌یه‌كانی هه‌وای پێكده‌هێنن، هه‌ر بۆیه‌ هه‌ر رووداویك ئه‌و به‌هایانه‌ی تێدا‌بیت ئه‌و له‌ رووداوه‌كانی دیکه‌ گرنگ‌تر به‌ به‌هاتره‌، به‌مه‌ش چه‌ند به‌هایه‌ك هه‌یه‌ به‌م شیوه‌یه‌ی خواره‌وه‌ ده‌یا‌نخه‌ینه‌روو:

۱- سه‌رتاپاگه‌ری، له‌ خۆگه‌ری، به‌رفراوان:

ئهم به‌هایه‌یه‌كینه‌ كه‌ له‌به‌ها گرنگه‌كانی هه‌وای، چونكه‌ میدیا‌كان بۆ زۆرینه‌ی خه‌لك كاردانه‌ن نه‌ك چینه‌یكی دیاریكراو، ئه‌مه‌ش مانای وایه‌ هه‌ر رووداویك كه‌ كۆمه‌لێکی به‌رفراوان له‌خۆ بگه‌ریت یاخود په‌یوه‌ندی‌داربیت به‌ كۆمه‌له‌یه‌کی به‌رفراوان‌ه‌وه‌و کاریگه‌رییان له‌سه‌ر دانیت جا ئه‌م کاریگه‌رییه‌ چ‌ پۆزه‌تیف بیت یاخود نێگه‌تیف ئه‌وا خاوه‌نی سه‌رتاپاگه‌رییه‌.^(۴)

(۱) د. عبد الجواد سعید ربیع: م. س، ص ۳۴.

(۲) د. عبدالستار جواد: م. س، ص ۴۶.

(۳) مه‌نسور سدی (وه‌رگێت‌ران): هه‌وای، راپۆرت و وتووێژ، له‌بلاو‌كراوه‌كانی ده‌زگای توێژینه‌وه‌و بلاو‌كردنه‌وه‌ی موكریانی، چاپخانه‌ی خانی، هه‌ولێر، ۲۰۰۸، ل ۳۲.

(۴) د. یونس شوكر خوا، د. حسین قه‌ندی، د. نه‌عیم به‌دیی: س. پ، ل ۱۶.

بۆ نمونە ئەم هەواڵە لەمجۆرەیانە: ئەنجامی هەلبژاردنی عێراق لەکاتی خۆیدا رادەگەیه نریت.

۲- ناسراویتی، ناوبانگ، کەسایەتی:

هەموومان هەژدە کەمین هەواڵ دەربارەی کەسە بەناوبانگەکان بزانین، چونکە کەسەکان، ناوەندەکان ناوبانگی خۆیان هەیەو هەمیشە جێی سەرنجی خەلک، بەمەش دەتوانیت هەمیشە پێگەی خۆیان لە هەواڵدا بکەنەو، بەمەش خەلک هەژدە کەن تاگیان لەهەلسو کەوتیان بێت و تاگاداری بچوکتەین زانیاری بن، چونکە ئەوانە رۆژێکی کاریگەر دەبینن لەسەر شانۆی گۆرانکاریەکان.^(۱)

بۆ نمونە ئەم هەواڵە لەم جۆرەیانە: سەرۆکی کۆماری عێراق یە کەمێن کەس بوو دەنگی دا.

۳- جیاوک، سەرسۆرھینەری، نا ئاسایی، سەپرو سەمەرەیی:

هەموو شتیکی نوێ یان روداو سەپرو سۆرھینەرەکان، کەپێشتر رووی نەدا بێت بەلای مەرۆقەو ەگرنگ و سەرنج ڕاکێشەو سەرنجی مەرۆق بۆ لای خۆیت رادەکێشن،^(۲) ئەم جۆرە هەواڵانە زۆرجار دەنگدانەوی گەورەیی هەیەو چاوەروانکراو نییە.

بۆ نمونە ئەم هەواڵە لەم جۆرەیانە: پارتنی و یەکییتی لە لیستی هاوپەیمانی کوردستان کشانەو.

۴- گەورەیی، فراوانی لەرووی ژمارەو:

هەر هەواڵێک کە تیایدا ژمارەو برەکەیی بەرزتر بێت، ئەوا ئەم هەواڵە وەرگرەکان زیاتر بۆ لای خۆی رادەکێشیت و بەلای ئەوانەو بەیەخی زیاتر، گرنگیش نییە ئەم ژمارانە پێوەندیدارن بە چ شتیکیەو، چەندەش ژمارەکە زیاتر بێت بەهای ئەو هەواڵە زیاتر.^(۳)

بۆ نمونە ئەم هەواڵە لەمجۆرەیانە: لەکاتی بانگەشەکردن بۆ لیستەکەیان ۱۰۰ تۆتۆمییل پێکیان کێشا.

۵- تازەیی، کات، نوێبوونی رووداو:

کات یان نوێبوونی رووداو ئەگەرچی یەکیکە لە بەها گرنگەکانی هەواڵ، لەهەمانکاتدا مەرجی سەرەکی بەرھەمھێنان و بلاوکردنەوی هەواڵیشە، چونکە کەم رووداو هەیە کە بتوانی بەبێ ئەوێ

^(۱) د. محمود منصور هیبە: الخبر الصحفي وتطبيقاته، مرکز اسکندرية للكتاب، الاسكندرية، ۲۰۰۶، ص ۴۲-۴۳.

^(۲) ریبوار کەریم وەلی: بنەماکانی نووسینی هەواڵ، لە بلاوکرانوکانی دەزگای توێژینەو و بلاوکردنەوی موکریانی، چاپخانەیی خانێ، هەولێر، ۲۰۰۸، ل ۱۸.

^(۳) د. یونسەر شوکر خوا، د. حسین قەندی، د. نەعیم بەدیعی: س. پ، ل ۱۹.

به‌های هه‌والیی تازه بوونی تیدا بیټ ببی به هه‌والییکی سه‌رنج راکیش، بزیه چهنده هه‌واله که ماوه‌که‌ی که‌متر بیټ هه‌واله که هینده گرنگتر ده‌بیټ و به‌پینچه‌وانه‌شه‌وه چهنده ئه‌و ماوه‌یه دریتتر بیټ بایه‌خی هه‌واله که که‌متر ده‌بیټ، هه‌روه‌ها جگه له‌کات تازه‌یی هه‌والیش له زانیاریه‌کان به‌های گرنگی خۆی هه‌یه، بزیه له‌م جۆره هه‌والانه‌دا ده‌سته‌واژه‌ی (ئیسټا، چهند ده‌قیقه‌یه‌ک به‌ر له‌ئیسټا، ئه‌مپۆ، نیوه‌پۆی ئه‌مپۆ، سه‌ر له‌ئیبوارهی ئه‌مپۆ، ئه‌مشه‌و، چهند سه‌عاتیک پیش ئیسټا) به‌کار دیت. ^(۱)

په‌رله‌مانی کوردستان چهند ساتیک له‌مه‌وپیش روژی هه‌لبژاردنی ئه‌نجومه‌نی پارێزگاکانی راگه‌یاند
 ۶- نزیکي:

خه‌لك حه‌ز ده‌كه‌ن سه‌ره‌تا له‌و هه‌والانه‌وه تاگادارین كه له ده‌وره‌به‌ری شوینی ژیاناندا رووده‌ده‌ن، چونكه هه‌رشتيك لیته‌وه دوو بیټ كه‌متر بۆت گرنگه، چهنده‌ش لیته‌وه نزیک بیټ هینده بۆت گرنگتر ده‌بیټ، نزیکیش دوو جۆر یان نزیکي جوگرافیايه كه هه‌والی ده‌وره‌به‌ر بزانریت ئینجا هه‌والی له‌ولاتر، به‌مه‌ش چهنده لیته‌وه دوو بیټ به‌هاکه‌ی که‌متر ده‌بیته‌وه، جۆر دوو هه‌میش نزیکي مه‌عنه‌وییه، كه دین، بیروباوه‌ر، په‌گه‌ز، کلتور، زمان و... هتد ده‌گریتته‌وه. ^(۲)

۷- پینکدادان، ناکۆکی، ململانی:

پینکدادان و ناکۆکی نیوان مرۆقه‌کان، کۆمه‌لگاگان، ولاتان هه‌میشه یه‌کیکه له‌به‌ها هه‌والیه گرنگه‌کان، شه‌ری نیوان دوو ولات، بارگزی و قه‌یرانی سیاسی و سه‌ربازی له‌نیوان ولاتاندا هه‌میشه ده‌بیته هۆی ئه‌وه‌ی كه مرۆقه‌کان گیان له‌ده‌سته‌بدن، کاولکاری رویدات شه‌رو ناکۆکی نیوان مالیك و مالیکی دیکه، شه‌ر له‌نیوان دوو عه‌شیره‌ت، یاخود ململانی لایه‌نه سیاسییه‌کان له‌کاتی هه‌لبژاردندا، یان هانده‌رانی وه‌رزشی له‌کاتی ته‌نجامدانی یارییه وه‌رزشیه‌کاندا كه ناکۆکی لیده‌که‌وتته‌وه... هتد، ئه‌مانه هه‌موویان جینگه‌ی بایه‌خ و سه‌رنجی خه‌لكه. ^(۳)

۸- وروژاندن، سیکس:

(۱) د. جان جبران کرم: مدخل الى لغة الاعلام، ط ۲، دار الجیل، بدون مکان طبع، ۱۹۹۲، ص ۳۳-

۳۴.

(۲) ریبوار کهریم وه‌لی: س. پ، ۱۵۱-۱۶.

(۳) د. سلیمان صالح: صناعة الاخبار في العالم المعاصر: دار النشر للجامعات، ط ۲، مصر،

۱۹۹۸، ص ۸۵-۸۶.

زمانى زېر له رېژنامه نووسپي كورديدا

رېژنامه نووسان چاك درك به ووه ده كهن كه خه لك بايه خيكي زور به هه واله سيكسيه كان ده دن، نه و
گوفارو رېژنامانه ي هه والي سيكس بلاوده كهنه وه رهن گه فروشيان زورترييت، به تاييه تيش له جيهاني
رېژناوا، نه م جوړه هه واله نه كيش كورديكي زوريان له لاي خوينه ر هه يه.^(۱)

^(۱) د. علي منعم القضاة: س. پ، ل ۵۸.

به شی پینجه م

کۆمه لگه و سامپلی تووژینه وه و خستنه رووی نه نجامه کان

یه که م : کۆمه لگه و سامپلی تووژینه وه که

سامپلی تووژینه وه که تایبه ته به زمانی زېر له ژانری هه والی هه ر سى رۆژنامه ی (کوردستانی نوئ)،^(۱) هاو لاتی،^(۲) رۆژنامه^(۱) که هه رسیکیان زما خالی جیاوازن و وه کو نمونه له تووژینه وه که دا وه رگراون، هۆکاری وه رگرتنی نه و سى رۆژنامه یه ش ده که ریته وه بۆ:

^(۱) رۆژنامه ی کوردستانی نوئ: دواى راپه رپین له باشورى کوردستاندا و هاتنه کایه ی کوردستانیکی نازادو رزگارکراو، یه کیک له هه وله گرنگو و پیوسته کانی نه و سه رده مه گرنگیدان بو بۆ را که یانندن و رۆژنامه نووسیی، سه ره پای که می و گرانی که رهسته کانی به پیی بارودۆخی نه و کاته، له ریگه ی پارت و ریکخواه سیاسیه کانه وه نه م هه نگاهه نراو له پاش ماوه یه که هه ر پارت و ریکخواویکی سیاسى بو به خاوه نی ده زگای را که یاندى تایبه ت به خۆی، (کوردستانی نوئ) ش وه ک ئۆرگانیکی فه رمی یه کیتی نیشتمانی کوردستان و یه که م رۆژنامه ی رۆژانه ی کوردی له دواى راپه رپینه وه ژمارى سفری له (۱۹۹۲/۱/۱۲) دا به هه شت لاپه ره له شارى هه ولیئ ده رچو، که (د. فوئاد مه عسوم) خاوه ن ئیمتیازو (نه سه لان بایز) سه رنوسه ری بون.^(۱) هه تا ئیستاکه ش خاوه ن ئیمتیازه که ی وه کو خۆیه تی، به لām سه رنوسه ره که ی له و کاته وه تانیستا چه ند که سیئک بون و پاش هه ر ماوه یه که گۆراون و ئیستاش (ستران عبودوللا) سه رنوسه ریتی و له دوتویی (۱۲) لاپه ره وه له گه ل چه ند پاشکویه کی رۆژانه وه هه فتانه ی وه (ستادیۆم، ناویزه، نه ده ب و هونه رو خیزانی کوردستانی نوئ) چاپ و بلاوده کریته وه. رۆژنامه که به م شیوه یه خۆی دناسیت: (رۆژنامه یه کی سیاسیه گشتیه، یه کیتی نیشتمانی کوردستان ده ریده کات)، نه م رۆژنامه یه تاکو رۆژی ۳۰ ئابى ۱۹۹۶ له شارى هه ولیئ ده رچوه، به لām به هۆی شه ری ناوخۆه له ده رچوون وه ستاو پاش مانگیک و پیئنج رۆژ واته له ۱۹۹۶/۱۰/۴ له سلیمانی به پیی ریزه ندى ژماره ئاسایه که ی خۆی به رده وام بوو تاکو ئیستاکه. بۆ زانیاری زیاتر بروانه: (سالار مه جمود: نه ده ب له رۆژنامه ی کوردستانی نوئ دا، لیکۆلینه وه و بیبلۆگرافیا، له بلاوکراوه کانی رۆژنامه ی کوردستانی نوئ، سلیمانی، ۲۰۰۱، ل ۵۸- ۷۴).

^(۲) رۆژنامه ی هاو لاتی: له دواى کۆتابی هاتنی شه ری ناوخۆ دابه شبونی هه ریمی کوردستان بۆ دوو هه ریمی جیاواز، کۆمه لیک گه نجی رۆشنیرو دلئسۆز به پشتیوانی چاپخانه ی (رهنج) نه رکی بلاوکردنه وى رۆژنامه یه کی سه ره به خۆ (ته هلی) یان دا، به مه ش ژماره (سفری) له (۲۰۰۰/۱۱/۵) به هه شت لاپه ره له شارى سلیمانی ده رچو، که خاوه ن ئیمتیازه که ی (تاریق فاتیح حسن) بو، سه رنوسه ره که شی (ناسۆس هه ردی)، هه ر له سه ره تاوه هه فتانه ده رده چو، دواتر هه فته ی دوچارو له ئیستاشدا رۆژانه ده رده چیت، هه ر له سه ره تاوه به م شیوه یه خۆی دناسیت: (رۆژنامه یه کی سیاسیه گشتیه نه هلییه، چاپخانه ی رهنج ده ریده کات)، هه تا ئیستاکه ش خاوه نی ئیمتیازه که ی وه کو خۆیه تی، به لām سه رنوسه ره که ی له و کاته وه تانیستا چه ند که سیئک بون و پاش هه ر ماوه یه که گۆراون و ئیستاش (که مه ال ره ئوف)

۱- هەر سێکیان، لە هەریمی کوردستانی عێراقدا* و لەشاری سلیمانی دەردەچن و بلاودەبنەوه.

سەرنوسەریتی و لەئێستادا لەیهک کاتدا لەهەولێرو سلیمانی و لەندن چاپ و بلاودەکرێتەوه، ژمارە ۱ لاپەرەکانی (۲۰) لاپەرەیه، ئەم رۆژنامەیه چەندین جار لەلایەن بەرپرسیانی هەریمەوه سکالای یاساییان لەسەر تۆمارکراوه و غەرامە کراون، هەرودها بەهۆی ئەوهی که هەندێجار پێگریان لێکراوه لەدەسکەوتنی سەرچاوهی زانیاریی لەسەر هەندیک بابەت، بۆیه هەندیک هەوالیان لەسەرچاوهی نادیارو نەناسراوهوه بلاوکردووەتەوه، که ئەمەش کار دەکاتە سەر رادهی پاستیی هەوالو زانیارییهکانیان. سەفتیکی تر (هاولاتی) ئەوهیه که وای کردووه فرۆشی زیادبێت، هەوالهکانی زۆربهیان ناوخۆیین و پهیوهسته به ژبانی رۆژانهی خەلکەوهوه دەنگۆی ناو خەلکەوه ئەوه بوواداچوون و شیکردنەوهی بۆ دەکات، هەرچەندە زۆربهیان پشتی بەستووه به ورژاندن، که ئەمەش وایکردووه زۆرجار ئەرکه راستهقینهکهی خۆی لەدەست بدات که خزمەتی جەماوەره، ئەم رۆژنامەیه زۆربهی ژمارهکانی لێک دەچیت و هەمووی یەک ریتمی ههیه و خۆنەر زوو دەیناسیتەوه. بۆ زانیاری زیاتر بروانه: (مەریوان مەسعود: پرۆفیشنالی له رۆژنامەنۆوسی کوردیدا، لەبلاوکراوهکانی مەکتەبی بیروھۆشیاری (ی.ن.ک)، سلیمانی، ۲۰۰۶، ل ۲۷-۲۸).

(^۱) رۆژنامە ی رۆژنامە: پاش جیابونەوهی بالی ریغۆرم له (ی.ن.ک) لەسالی (۲۰۰۶)دا، دەستیان کرد بەدامەزراندنی کۆمپانیایهکی راگەیانندن بەناوی کۆمپانیای (وشه)وه، هەر لەدوای ئەوه دەستیان کرد بەچاپکردن و بلاوکردنەوهی رۆژنامەیهکی رۆژانه بەناوی (رۆژنامە)، خاوەن ئیمتیازەکهی کۆمپانیای (وشه) و سەرنوسەرەکهشی (سەردار عبدالل) بو، بەلام تا داخستنی چەند سەرنوسەرێکیان گۆزیوه، که دواترینیان (مەم بورھان قانع) بو. یەكەم ژمارەشی له (۲۰۰۷/۶/۵) دەرچوو، ژمارە ۱ لاپەرەکانیشی (۲۰) لاپەرە بووه، بەلام دواتر له (۲۰۰۷/۹/۱) بو بەهەفتانه، بەم شیوهیه خۆی ناساندبوو، (لەئێستادا هەفتانه کۆمپانیای وشه دەریدەکات)، بەلام له ژماره (۶۵۰) له ۲۰۱۱/۹/۱۳ بەهۆی بریارێکی کۆمپانیای وشه وەستاوه. ئەم رۆژنامەیه هەر لەسەرەتاوه بەشیوهیهکی پەخنه گرانه هاته مەیدانهوه و روی زمانی پەخنهشی لەهەموو شتێک و لەهەموو لایهک بو، زۆرتەری ئەوه پەخنهشی ناراستهی حکومەتی هەرێم و (ی.ن.ک) دەرکان و زۆری مانشیتەکانی بۆ ئەم مەبەسته تەرخانکردوه. بۆ زانیاری زیاتر بروانه: (مەم بورھان قانع: چۆن بوومە سەرنوسەر و بۆچی (رۆژنامە) داخرا؟، رۆژنامە، ژماره (۶۵۰- دواين ژماره)، ۲۰۱۱/۹/۱۳، ل ۹).

* هەریمی کوردستانی عێراق: هەریمێکە لەنیو دەولتەتی عێراقی فیدرالییدا، سیستەمه سیاسیه کهی پەرلەمانی، کۆماری و دیموکراتیه و پشت به فرەلایهنی سیاسی و بنه‌مای لێکجیاکردنەوهی دەسه‌لاته‌کان و دەست‌اوده‌ستکردنی ناشتی‌خو‌ازانهی دەسه‌لاته‌ له‌ریگه‌ی هەلبژاردنی گشتیی راس‌ته‌وخۆی نه‌یتی و دهریه‌وه‌ ده‌به‌ستی، قه‌واره‌یه‌کی جو‌گرافی‌ی میژوو‌ییه، که ئەو پارچه‌ زه‌وییه‌ دەرگرتەوه که کوردی تیا‌دا ده‌ژیت، سه‌ره‌پای بوونی هەندئ که‌مه‌ نه‌ت‌ه‌وه‌ی تر وه‌ک (تورکمان، ناشووری...هتد)، پینکدیت له‌ پارێزگای دهۆک به‌ سنوری کارگێری ئیستایه‌وه‌ی و له‌ پارێزگاکانی که‌روک، سلیمانی، هه‌ولێر و قه‌زاکانی ناکرئ، شێخان، سنجار، تلکێف، قه‌ره‌قوش و ناحیه‌کانی زمار، به‌عشیه‌قه، ناسکی که‌له‌ک له‌ پارێزگای نه‌ینه‌وا و هه‌ردوو قه‌زای خانه‌قین و مه‌نده‌لی له‌ پارێزگای دیاله، له‌لایه‌ن حکومەتی عێراق‌ه‌وه، به‌پشت‌به‌ستن به‌ده‌قی ده‌ستوری هه‌میشه‌یی عێراق، دانی پێداتراوه. بیروبو‌چوونی جیا‌وا‌ز هه‌یه‌ له‌سه‌ر ده‌ست‌نیشان‌کردنی رو‌به‌ری ئەم هه‌ریمه، له‌گه‌ڵ ئەوه‌شدا رو‌به‌ره‌که‌ی مه‌زه‌نده‌ ده‌کریت به‌ زیاتر له‌ (۹۲۰۰۰) کم چوارگۆشه، ژماره‌ی دانیش‌توانی

۲- زمانی سه ره کیان کوردیه.

۳- رۆژنامه‌ی کوردستانی نوێ حزبیکی دهسه‌لات (یه‌کیته‌یی نیشته‌نیمانیی کوردستان) ده‌ریده‌کات، رۆژنامه‌ی هاو‌لاتی کۆمپانیایه‌کی ته‌هلی (چاپخانه‌ی رهنج) ده‌ریده‌کات و رۆژنامه‌ی رۆژنامه‌ش لایه‌نیکی تۆپۆزیسیۆن (بزوتنه‌وه‌ی گۆران) ده‌ریده‌کات.

هۆکاری وەرگرتنی هه‌والیش وه‌ک ژانریک له رۆژنامه‌کاندا ده‌گه‌رپه‌ته‌وه بۆ ته‌م هۆکارانه‌ی خواره‌وه:

۱- هه‌وال کۆنترین ژانری رۆژنامه‌نووسییه‌و گرنگی و بایه‌خی خۆی هه‌یه.

۲- له هه‌والدا ده‌بیته‌ بیلایه‌نی و راستگۆی هه‌بیته‌ و هه‌یج بیروبوچوونیکی تیدا نه‌بیته‌.

۳- خوینه‌ر به‌ تامه‌زرووه زیاتر له‌هه‌ر ژانریکی دیکه له هه‌والا ده‌روانن و هه‌والا جیگه‌ی بایه‌خی ته‌وانه، به‌تایه‌ته‌ی که سنوری توێژینه‌وه‌که‌ی ئیسه‌ که هاوکاته له‌گه‌لا هه‌لبژاردنی ته‌نجومه‌نی نوێنه‌رانی عێراق.

۴- ته‌گه‌ر رۆژنامه‌کان پاساو بۆ ته‌وه ده‌هینه‌وه‌و زۆر جار ده‌نووسن، ته‌نها سه‌روتار بیروبوچوونی رۆژنامه‌که ده‌رده‌خات، ئیسه‌ لیتی به‌رپرسیار نین، ته‌وا هه‌والا ستافی رۆژنامه‌که ریکی ده‌خه‌ن، بۆیه مه‌به‌ستی سه‌ره‌کی ئیسه‌ ده‌ستنیسانی ته‌و وشه‌ زیرانه بکه‌ین که چ له‌لایه‌ن په‌یامنیاران و نیردراوانی رۆژنامه‌که نیردراون یاخود خۆیان ستافی هه‌والا له رۆژنامه‌که‌دا هه‌لبژاردوون.

سنوری توێژینه‌وه:

ماوه‌ی ته‌نجامدانی لایه‌نی مه‌یدانیی توێژینه‌وه‌که ده‌گه‌رپه‌ته‌وه بۆ پێش هه‌لبژاردنی ته‌نجومه‌نی نوێنه‌رانی عێراق له ۲۰۱۰/۳/۷،* هۆی ته‌مه‌ش ده‌گه‌رپه‌ته‌وه بۆ ته‌وه‌ی رۆژنامه‌کان به‌هۆی ته‌نجامدانی هه‌لبژاردن تا راده‌یه‌کی زۆر زمانی زه‌ریان به‌کاره‌یناوه.

ده‌گاته زیاتر له (۵،۳) پینج ملیۆن و سێ سه‌ده هه‌زار کسه، پایته‌ختی هه‌ریمی کوردستان شاری هه‌ولێره. بۆ زانیاری زیاتر ب‌روانه: (ماده‌ی ۱، ۲) پڕۆژه‌ی ده‌ستوری هه‌ریمی کوردستان - عێراق؛ ماده‌ی ۱۱۳ ده‌ستوری هه‌میشه‌یی عێراق؛ د. هاشم یاسین همدامین حداد، سه‌ردار محمد عبدالرحمن، هۆشیار محمد امین خۆشناو: ته‌له‌سی هه‌ریمی کوردستانی عێراق، عێراق و جیهان، له‌زه‌جیره بلاوکراره جوگرافیه‌کانی کۆمپانیای تی‌نوس بۆ چاپه‌مه‌نی و کاری هونه‌ری، هه‌ولێر، ۲۰۰۹، ل ۳۷).

** هه‌لبژاردنی ته‌نجومه‌نی نوێنه‌رانی عێراق: ته‌م هه‌لبژاردنه‌ بوو که له ۲۰۱۰/۳/۷ له هه‌موو شاره‌کانی عێراق ته‌نجامدرا، له کۆی ۳۱۷ کورسی په‌رله‌مانی لیستی عێراقیه ۹۱ کورسی و لیستی ده‌وله‌تی یاسا ۸۹ کورسی و لیستی نیشته‌مانی عێراقی ۷۰ کورسی و لیستی هاوپه‌یمانی کوردستان ۴۳ کورسی و لیستی گۆران ۸ کورسی و لیستی ته‌وافقی عێراقی ۶ کورسی و لیستی یه‌کیته‌ عێراق ۴ کورسی و لیستی یه‌کگرتووی ئیسلامی کوردستان ۴ کورسی و لیستی

ئهمه شدا رۆژنامه ی کوردستانی نوێ له یهك رۆژدا دوو جار ده چوو، ئه ویش چاپی به یانیان و ئیواران، جگه له وهش له خسته كه دا روونبوته وه كه رۆژنامه كانی هاوالاتی و رۆژنامه ژماره ی لاپه ره كانیان ستانداره و هه یچ زیاده و كه میکی نه كرده وه، به لام رۆژنامه ی کوردستانی نوێ ژماره ی لاپه ره كانی وه كو به كتر نین و به رده وام زیاده و كه می كرده وه، بۆ زانیاری زیاتر بپروانه خسته ی ژماره (١).

ئامرازی توێژینه وه ی رۆژنامه كان:

به مه به سستی ئاماده كرده ی فۆرمیکی شیکردنه وه ی تاییهت به زمانی زبر له هه رسێ رۆژنامه كه، توێژه ران چهند ههنگاو یه كیان ناوه:

- ١- كۆكردنه وه ی ژماره وهرگیراوه كانی هه ر سێ رۆژنامه كه له ماوه ی دیاریكراوا.
- ٢- سه رنجدان و خویندنه وه ی سه ره تایی ژانری هه وائی سه رجه م ژماره كانی ئه م سێ رۆژنامه یه، به مه به سستی وهرگرته ی زانیاری بۆ ئاماده كرده ی فۆرمیکی سه ره تایی.
- ٣- دوا به دوا ی خویندنه وه ی ته وای هه وائی رۆژنامه كان و دانانی بپه رگه دووباره كان خسته كه به پیی ژانره كه دیاریكرا به م شیوه یه:

أ- جیا كرده وه ی ژانری هه وائی رۆژنامه نووسی له هه رسێ رۆژنامه كه كه چنده زمانی زبری تیدا به كارها توه یا خود نا.

- ب- دیاریكردنی سه رجه م وشه زبهره كان، دواترش ده رهیتانی پێژه ی سه دیان.
- ج- ده رخستنی زمانی زبر له هه وائه كاندا كه ئاراسته ی كام لایه نی سیاسی یا خود كه سایه تی كراوه.

دووهم: خسته پرووی نه نجامه كان

له م باسه دا ئه نجامی زمانی زبر له ژانره كان، هه روه ها دیاریكردنی وشه كان، دواتریش ئاراسته ی كام لایه ن كراون، دیاریكراوه.

یهكهم: دابه شكردنی زمانی زبر له ژانری هه وائ له هه رسێ رۆژنامه كه دا

له خسته ی ژماره (٢) بۆمان روونده بیته وه كه رۆژنامه ی کوردستانی نوێ به پێژه ی ١٠٠% هه وائه زبهره كانی بۆ هه وائی سیاسی بووه، په رنگه ئه مهش بۆ ئه وه بگه رپه تته وه كه رۆژنامه كه سیاسی هه و حزبیکی سیاسی ده ریکردوه له م كاته شدا كه هه لپژاردن ئه نجامدراوه زۆرترین هه وائی زبری بۆ ئه م بواره بووه، به لام رۆژنامه ی هاوالاتی زۆرترین هه وائی زبری بۆ هه وائی ئابوری بووه كه پێژه كه ی ٤٣,٧٥% بووه، به مهش له م كاته دا زۆرترین بایه خی بۆ هه وائی ئابوری و بودجه ی هه ریم بووه، دوا ی ئه ویش هه وائی

زمانی زبیر له پوژنامه نووسی کوردیدا

سیاسی دیت که ریژه کهی ۳۱,۲۵% یه، هه چی پوژنامهی (پوژنامه) یه بهه مان شیوهی پوژنامهی کوردستانی زۆرتین هه والی زبری بۆ هه والی سیاسییه که ریژه کهی ده گاته ۶۳,۱۵% په نگه هۆکاری ئەم ریژه زۆرهش بۆ هه مان هۆکاری پوژنامهی کوردستانی نوێ بگه ریتهوه، بهه مهش ههردوو پوژنامه که هه والی سیاسیان له سهه یه کتری بلاو کردۆتهوه، زۆر جاریش وه لایمی یه کتریان داوه تهوه، په نگه هۆکاری ئەمهش بۆ ئەوه بگه ریتهوه که (یه کیتی و گوپان) له م کاته دا له شاری سلیمانی زۆرتین هیڤشی راگه یان دنیان کردۆته سهه یه کتری.

بۆ هه واله ئاساییه کانیش پوژنامهی کوردستانی نوێ بهه مان شیوه زۆرتین بایه خی بۆ هه والی سیاسی بووه که ریژه کهی ده گاته ۵۱,۵۴% به لام پوژنامهی هه والاتی زۆرتین بایه خی بۆ هه والی وه رزشی بووه، که ریژه کهی ۴۵,۲۹% یه، په نگه ئەمهش بۆ ئەوه بگه ریتهوه که ئەو پوژنامه یه هیچ پاشکۆیه کی وه رزشی له و کاته دا نه بووه و به به رده و امی (۲) لاپه رده ی هه مه رهنگی بۆ وه رزش ته رخان کردوه. هه چی پوژنامهی پوژنامه یه بهه مان شیوهی کوردستانی نوێ زۆرتین بایه خی بۆ هه والی سیاسی بووه که ریژه کهی گه شتۆته ۵۷,۹۳%، بۆ زانیاری زیاتر بره وانه خشته ی ژماره (۲).

خشته ی (۲)

دابه شکردنی زمانی زبیر له ژانری هه وال له هه ر سێ پوژنامه که دا

جۆره کانی هه وان	کوردستانی نوێ				هه والاتی				پوژنامه			
	زبیر		ناسایی		زبیر		ناسایی		زبیر		ناسایی	
	دوو یاره	%	دوو یاره	%	دوو یاره	%	دوو یاره	%	دوو یاره	%	دوو یاره	%
سیاسی	۲۷	۱۰۰	۱۰۰	۵۱,۵۴	۵	۳۱,۲۵	۲۶	۱۱,۶۵	۲۴	۶۳,۱۵	۸۴	۵۷,۹۳
ئابوری	-	-	۲۳	۱۱,۸۵	۷	۴۳,۷۵	۱۸	۸,۰۷	۹	۲۳,۶۸	۳۵	۲۴,۱۳
وه رزش	-	-	۴۸	۲۴,۷۴	۴	۲۵	۱۰,۱	۴۵,۲۹	-	-	-	-
زانستی	-	-	۲	۱,۰۳	-	-	۲	۰,۸۹	-	-	۱	۰,۶۸
کۆمه لایه تی	-	-	۱۲	۶,۱۸	-	-	۶	۲,۶۹	-	-	۱۰	۶,۸۹
هونه ری	-	-	۴	۲,۰۶	-	-	۱	۰,۴۴	-	-	-	-
په روه رده و خوێندنی بالا	-	-	۲	۱,۰۳	-	-	۶	۲,۶۹	۳	۷,۸۹	۶	۴,۱۳
ته ندروستی	-	-	۱	۰,۵۱	-	-	۱	۰,۴۴	۱	۲,۶۳	۷	۴,۸۲
یاسایی	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۲,۶۳	۱	۰,۶۸
ته کنه لوژیا	-	-	-	-	-	-	۶۲	۲۷,۸۰	-	-	-	-
ته ده بی	-	-	۱	۰,۵۱	-	-	-	-	-	-	-	-
تایینی	-	-	۱	۰,۵۱	-	-	-	-	-	-	۱	۰,۶۸
کۆی گشتی	۲۷	%۱۰۰	۱۹۴	%۱۰۰	۱۶	%۱۰۰	۲۲۲	%۱۰۰	۲۸	%۱۰۰	۱۴۵	%۱۰۰

دووهم: دابه شکردنی زمانی زبر ئاراسته‌ی حزب، حکومت، که سایه تیه کان:

له خشته‌ی ژماره (٣) بۆمان روونده‌بیتته‌وه که رۆژنامه‌ی کوردستانی نوێ به رێژهی ١٠٠٪ هه‌واله زبره‌کانی ئاراسته‌ی بوتنه‌وه‌ی گۆران کردووه، رهنگی هۆکاری ئەمه‌ش بۆ ئەوه بگه‌رپیتته‌وه که ئەم بزوتنه‌وه‌یه له‌ناو یه‌کیته‌ی جیا بۆته‌وه، جگه له‌مه‌ش له‌و کاته‌دا مملانییه‌کی سه‌خت له‌نیوان بزوتنه‌وه‌ی گۆران و یه‌کیته‌ی نیشتمانی کوردستان له‌سه‌ر هه‌لبژاردنه‌کان بوونی هه‌بووه، به‌لام رۆژنامه‌ی هاوڵاتی زۆرتین هه‌والی زبری ئاراسته‌ی حکومتی هه‌ریمی کوردستان کردووه که رێژه‌که‌ی ٣١,٢٥٪یه، رهنگه هۆکاری ئەمه‌ش بۆ ئەوه بگه‌رپیتته‌وه که رۆژنامه‌که وه‌کو چاودێر به‌سه‌ر حکومته‌وه بووه، بۆیه هه‌واله زبره‌کانی زياتر ئاراسته‌ی کراوه، به‌لام ئەوه‌ی تیبینی ده‌کریت له هه‌واله زبره‌کاندا رۆژنامه‌ی هاوڵاتی زۆربه‌ی وشه زبره‌کانی وتی گواستراوه‌ن و له‌گه‌ڵ چه‌ند وشه‌یه‌کی دیکه‌دا خستویه‌تیه نیوان دوو که‌وانه، ئەمه‌ش بۆ ئەوه ده‌گه‌رپیتته‌وه که وشه زبره‌کان ده‌قی وتی گواستراوه‌ن، به‌مه‌ش رۆژنامه‌که ویستویه‌تی خۆی له‌م به‌رپرسیاریتیه به‌ دوور بگریت و ئەوه نیشان بدات که وشه‌کان لیدوانی که سانی پێوه‌ندیدارن به هه‌واله‌که، به‌هه‌مان شیوه‌ش رۆژنامه‌ی رۆژنامه زۆرتین هه‌والی زبری ئاراسته‌ی حکومتی هه‌ریمی کوردستان کردووه که رێژه‌که‌ی ٣٩,٤٧٪یه، دواتریش پارتی دیموکراتی کوردستان و یه‌کیته‌ی نیشتمانی کوردستان به‌یه‌که‌وه که رێژه‌که‌ی ده‌گاته ٢٦,٣١٪، رهنگه هۆکاری ئەمه‌ش بۆ ئەوه بگه‌رپیتته‌وه که رۆژنامه‌که ئەم دوو حزبه‌ی به‌پیکهاته‌ی سه‌ره‌کی حکومت زانیووه، بۆیه زۆرتین وشه زبره‌کان ئاراسته‌یان کراوه.

بۆ زانیاری زیاتر بڕوانه خشته‌ی ژماره (٣).

خشتهی (٣)

دابەشکردنی زمانی زبر ناراسته‌ی حزب، حکومه‌ت، که‌سایه‌تیه‌کان

رۆژنامه		هاولاتی		کوردستانی نوێ		رۆژنامه‌کان
%	دوو‌باره	%	دوو‌باره	%	دوو‌باره	لایه‌نه‌کان
				١٠٠	٢٧	بزوتنه‌وه‌ی گۆڤران
٣٩,٤٧	١٥	٣١,٢٥	٥			حکومه‌تی هه‌ریمی کوردستان
١٨,٤٢	٧	١٨,٧٥	٣			یه‌کێتی نیشتمانی کوردستان
٢٦,٣١	١٠	٦,٢٥	١			پارتی دیموکراتی کوردستان و یه‌کێتی نیشتمانی کوردستان
		٦,٢٥	١			پارتی دیموکراتی کوردستان
		٦,٢٥	١			یاریزانیکی بیانی
		٦,٢٥	١			رۆژنامه نیسپانیه‌کان
		٦,٢٥	١			کورد وه‌کو نه‌ته‌وه
٢,٦٣	١	٦,٢٥	١			سه‌رۆکایه‌تی هه‌ریمی کوردستان
		٦,٢٥	١			سه‌رۆکی یه‌کێتی تۆپی پێی نه‌مه‌ریکا
٥,٢٦	٢					نه‌نجومه‌نی نیشتمانی کوردستان (په‌رله‌مانی کوردستان)
٢,٦٣	١					ده‌سته‌ی نه‌زاهه‌ی عێراق
٥,٢٦	٢					نه‌نجومه‌نی نوینه‌رانی عێراق (په‌رله‌مانی عێراق)
		٦,٢٥	١			رۆژنامه‌ی ده‌یلی ستاری به‌ریانی
%١٠٠	٣٨		١٦	%١٠٠	٢٧	کۆی گشتی

سپێهم: دابەشکردنی وشه‌ زبره‌کان له‌ ناو رۆژنامه‌کاندا:

له‌خشته‌ی ژماره (٤) بۆمان روونده‌بیته‌وه که رۆژنامه‌ی کوردستانی نوێ زۆرتین وشه‌ی زبری بریتی بووه له وشه‌کانی (گردی په‌شی گه‌نده‌لی، سه‌رانی گرده‌که، سه‌رانی کۆمپانیای وشه، جه‌ماعه‌تی کۆمپانیای وشه، گروپی گرده‌که)، که رێژه‌که‌ی ده‌گاته ٢٣,٦٥%، په‌نگه‌ ئه‌مه‌ش بۆ ئه‌وه بگه‌رێته‌وه که رۆژنامه‌که زۆرتین هه‌والتی له‌سه‌ر بزوتنه‌وه‌ی گۆڤران بووه و وشه‌ زبره‌کانی راسته‌وخۆ ناراسته‌ی سه‌رکردایه‌تی بزوتنه‌وه‌که کردووه، ئه‌گه‌رچی سه‌رجه‌م وشه‌کانی دیکه‌ش به‌پێی رێژه‌ی خۆیان بۆ هه‌مان بزوتنه‌وه بووه، به‌لام زۆرتین رێژه بۆ ئه‌م وشانه‌ی سه‌ره‌وه بوونه. رۆژنامه‌ی هاولاتی زۆرتین وشه‌ی زبری بریتی بووه له وشه‌کانی (چه‌ته‌و پارووت، ده‌بریت، بردن، ده‌خوریت، زه‌وتکردن، دز)، که رێژه‌که‌ی ده‌گاته ١٩,٤٤% په‌نگه‌ ئه‌مه‌ش بۆ ئه‌وه بگه‌رێته‌وه که زۆرتین هه‌والتی زبری ئابوری بووه، ئه‌م وشانه‌ش پێوه‌ندی‌دارن به هه‌واله‌ ئابوریه‌کان. هه‌رچی رۆژنامه‌ی رۆژنامه‌یه زۆرتین وشه‌ی زبری بۆ

زمانی زبر له رۆژنامه نووسیی کوردیدا

وشه‌ی (ساخته‌کاری) بووه که تهنه‌هاش نه‌و رۆژنامه‌یه نه‌و وشه زبیره‌ی به‌کاره‌یناوه که رێژه‌که‌ی ده‌گاته ۲۷, ۱۸٪، به‌مه‌ش رۆژنامه‌که زیاتر باسی له پرۆسه‌ی پێش‌هه‌لبژاردن کردووه، بۆ ئەمه‌ش ره‌نگه‌ ویستبێتی به‌ هه‌موو لایه‌ک بلیت لیستی ده‌سه‌لات که یه‌کیتی و پارتیه‌ ساخته‌کاری ته‌نجام ده‌ده‌ن. بۆ زانیاری زیاتر پروانه‌ خشته‌ی ژماره (۴).

خشته‌ی (۴)

دابەشکردنی وشە زبیره‌کان له‌ناو رۆژنامه‌کاندا

رۆژنامه		هاولاتی		کوردستانی نوێ		رۆژنامه‌کان
%	دووپاره	%	دووپاره	%	دووپاره	وشه زبیره‌کان
				۲۳, ۶۵	۲۲	گردی ره‌شی گه‌ندله‌ی، سه‌رانی گرده‌که، سه‌رانی کۆمپانیای وشه، جه‌ماعه‌تی کۆمپانیای وشه، گروپی گرده‌که
۰, ۹۷	۱	۲, ۷۷	۱	۱۶, ۱۲	۱۵	چه‌واشه، چه‌واشه‌کار، چه‌واشه‌کارانه
				۹, ۶۷	۹	هه‌له‌وه‌رین، پایزی هه‌له‌وه‌رین، وه‌رزی هه‌له‌وه‌رین، خه‌زانی گرده‌که، ناوابوونی خۆز
				۷, ۵۲	۷	هه‌له‌خه‌له‌تاندن، فریودان
۲۷, ۱۸	۲۸					ساخته‌کاری
۳, ۸۸	۴	۵, ۵۵	۲	۶, ۴۵	۶	درۆ، ناراستگۆ، دور له‌راستی، درۆو ده‌له‌سه، درۆو فیشالانه، ناراست، راست نییه
۱, ۹۴	۲	۸, ۳۳	۳	۴, ۳۰	۴	بێ بنه‌ما
				۴, ۳۰	۴	سوکایه‌تیکردن
				۳, ۲۲	۳	گالته‌پینکردن، گالته‌چار
				۲, ۱۵	۲	فاتحه‌ خوێندن له‌سه‌ر لیستی گۆپان
۲, ۹۱	۳	۱۹, ۴۴	۷	۲, ۱۵	۲	چه‌ته‌و راوڕوت، ده‌بریت، بردن، ده‌خوړیت، زه‌وتکردن، دز
				۲, ۱۵	۲	به‌لێنی بریقه‌دار، به‌لێنی زه‌ق
				۲, ۱۵	۲	نه‌فردت
				۱, ۰۷	۱	پێخۆزی هه‌لبژاردن
				۱, ۰۷	۱	کۆلکه‌ خوێنده‌وار
				۱, ۰۷	۱	ناماقول
				۱, ۰۷	۱	قسه‌وکرداریان وه‌ک یه‌ک نه‌بو
				۱, ۰۷	۱	شکاندن پیرۆزی پێشمه‌رگه
				۱, ۰۷	۱	قسه‌ی بێ سه‌رویه‌ر
				۱, ۰۷	۱	ده‌رون شه‌ژار
۱, ۹۴	۲			۱, ۰۷	۱	پیلانی گلاو، پیلان، پیلانگێر
		۵, ۵۵	۲	۱, ۰۷	۱	بێ رێزی، بێ نه‌ده‌ب

زمانی زېر له رۆژنامه نووسې کور دېدا

				۱،۰۷	۱	شوك
۰،۹۷	۱			۱،۰۷	۱	هېستريا، ههلس و كهوتى هېستريا
				۱،۰۷	۱	بې شيرازه
				۱،۰۷	۱	نه زوكانه
				۱،۰۷	۱	نا مه ستولانه
				۱،۰۷	۱	حيزب دوزش
		۸،۳۳	۳			تاكړه وانه، تاكلايه نه
		۸،۳۳	۳			بې كهلگ
		۵،۵۵	۲			تۆمەت
۷،۷۶	۸	۵،۵۵	۲			نارونى، ديرنبييه، ناشه فاف، بيشارنه وه، شاراوه، شاردرنه وه زانپارى
۲،۹۱	۳	۵،۵۵	۲			بوختان، به ختانه كړدن
۲،۹۱	۳					په له قاژه
۱،۹۴	۲					ده كوژرت
۱،۹۴	۲					ده ترستيت، ترسى دوزان
۱،۹۴	۲					تيفلاسى سياسى
۱،۹۴	۲					ته خشان و په خشان
۱،۹۴	۲					گه نده لى
۱،۹۴	۲					پيسوا
۱،۹۴	۲					رهفتارى ناشارستانى
۱،۹۴	۲					نا ئينسانى
		۲،۷۷	۱			ناحز
		۲،۷۷	۱			نه گهر شه رده فې هېيت
		۲،۷۷	۱			مشه خوړ
		۲،۷۷	۱			هېچيان بې نه ماوه
		۲،۷۷	۱			فه زجه
		۲،۷۷	۱			شپوازيكى نه خلاقى
		۲،۷۷	۱			گېرى خواردوه
۰،۹۷	۱	۲،۷۷	۱			نادا تپه روه رانه، نار هوا، ناعه داله ت
		۲،۷۷	۱			نه شيارو
۰،۹۷	۱					برپاريكى زور ناپتک
۰،۹۷	۱					ته مومزاوى
۰،۹۷	۱					مه هزله
۰،۹۷	۱					شهرمه زار
۰،۹۷	۱					له كه دار كړدن
۰،۹۷	۱					قورغ كړدن

زمانی زبر لهرؤژنامه نووسی کوردیدا

۰,۹۷	۱					دهستدریژی
۰,۹۷	۱					بچو کبونه وه
۰,۹۷	۱					به کارهینانی پارهو بودجهی میللهت
۰,۹۷	۱					به کارهینانی هیژی چه کدار
۰,۹۷	۱					قورگی دهسه لات
۰,۹۷	۱					پرخان
۰,۹۷	۱					دیواری ترس
۰,۹۷	۱					تهزویر
۰,۹۷	۱					منه تکردن
۰,۹۷	۱					خروقات
۰,۹۷	۱					نا سهرکه وتوو
۰,۹۷	۱					ئیفلیج
۰,۹۷	۱					بئ ئومئید، نا ئومئید
۰,۹۷	۱					به ئیننی زاره کی
۰,۹۷	۱					برپاری گه مزانه
۰,۹۷	۱					نه خوشیه کی درئیزخایه ن
۰,۹۷	۱					تاوانی نه خلایقی
۰,۹۷	۱					شپرزهی یه کیتی
۰,۹۷	۱					شکسته یه که له دوا یه که کان
۰,۹۷	۱					خه وئیندراون
۰,۹۷	۱					به فیژدان
۰,۹۷	۱					فه لاقه کردن
۰,۹۷	۱					سهر کوتکردن
۰,۹۷	۱					شکست
۰,۹۷	۱					ناکردار
۱۰۰	۱۰۳	۱۰۰	۳۶	۱۰۰	۹۳	کۆی گشتی

ئه نجام و پێشپاز

ئه نجام

له ئه نجامی شیکردنه وهی زمانی زبر له رۆژنامه نووسی کوردیدا و شیکردنه وهی ژانری هه وائی

رۆژنامه کانی (کوردستانی نوێ، هاوڵاتی و رۆژنامه) گهیشتییه ئه م ئه نجامانهی خواره وه:

۱- زمانی رۆژنامه نووسی زمانیککی گشتییه، به مهش زمانیککی سادهیه، که له زمانی ئاخاوتن و نویسی خه لکی سه رچاوه ده گریت، ئه رککی گه یاندنی زانیاریه کانه به شیوهیه کی پروون و ئاشکرا که گشت خه لک لیستی بگه ن.

۲- زمانی نویسی رۆژنامه چه ند تاییه تمه ندییه کی هه یه، به هیه چ شیوهیه ک ناکرێ، رۆژنامه نویس بیرو رای خۆی بخته دوتویی هه وائه کانه وه.

۳- له باشوری کوردستاندا، له رپه گه ی زمانی نویسی رۆژنامه کانه وه چوار جۆر رۆژنامه هه یه، ئه وانیش: (رۆژنامه ی حیزبی، رۆژنامه ی سه ره خۆ (ئه هلی)، رۆژنامه ی ناوه ند یان میانرپه و، رۆژنامه ی ئۆپۆزیسیون)، که هه ریه که شیان له ده رچووندا ئاراسته یه کی تاییه ت به خۆیان هه یه.

۴- رۆژنامه نووسی کوردی کاریه گه ربیه کی زۆر گرنگی له پیشخستن و گه شه کردنی زمانی کوردیدا هه بووه، به تاییه ت له پرووی رپنوس و ئه لفوییی و ده و له مه ندر کردنی فه ره نه گکی زمانی کوردی و پاککردنه وهی له وشه ی بیگانه.

۵- له ئیستادا له رۆژنامه نووسی کوردیدا به رپرسی یه که می شیواندن و تیکدانی زمانی کوردی و راگه یاندنی کوردیه، چونکه له شکرکی فراوانی کوردی نه زان و نه خوینده وار به ناوی رۆژنامه نویسیه وه له و ده زگایانه دا کار ده که ن.

۶- راگه یاندنی کوردی جگه له ئه رککی گه یاندن، ئه رککی گرنگتر و چاره نووسازتری هه یه، ئه ویش کار کردنه له پینا و دروستبونی زمانیککی ستانداردی کوردی، چونکه زمانی نویسی رۆژنامه به قوناغی گه شه کردنی زمانی ستاندارد داده نریت و ده کریت به گه شه کردنی هه ندیک لایه نی ئه و زمانه ش له قه له مبدریت.

۷- زمانی رۆژنامه نووسی کوردی له کۆنه وه هه تا رۆژی ئه مرۆ گۆرانکارییه کی زۆری به سه ردا هاتوه، به شیوهیه که ئه گه ر رۆژنامه یه کی کوردی ئه و سه رده مه به یینین و له گه ل ئه مرۆ دا به راوردی بکه یین، له پرووی چاپ و به کاره یینانی زمان و ئازادیی راده رپین و شیوازی نویسن و... تاد جیاوازیان هه یه.

۸- له پوښنامه نووسیی کوردیی پېش راپه رپندا زور که م ریده که وی، توندوتیژی و بوختان هه لبه ستو و نوزراندنو له که دارکردنیان به رامبهر به یه کتر به کارهینابی، به لام له دواي راپه رپنه وه بی گویدانه کاره گه رپیه خراپه کانی ئەم دیارده یه، زمانی زبر زور به کارهاتوه.

۹- له ههر قوناغیکدا ناکۆکی سیاسی له نیوان لایه نه سیاسییه کانی کوردستاندا ده رکه وتبیئت، پوښنامه کانیش به شداریان کردوه له و ناکۆکیه، به مهش له جیاتی شه وی هه وائی بچو ککرده وه و داپوشینی بدهن، زیاتر بارو دۆخه که یان شیواندوه.

۱۰- چه ندين هۆکار بوونه ته هۆی به کارهینانی زمانی زبر له پوښنامه نووسیی کوردیدا، له گرنگترینیان جیبه جینه کردنی یاسایی پوښنامه نووسیی له ههریمی کوردستان و پېشیلکردنی ئەم یاسایه، نه بونی سه ربه هۆی پوښنامه کان و خراب سوود وه رگرتن له سازادی و سازادی پاده رپین له کوردستاندا و یه کتر قبولنه کردن و رقو کینه ی که سی و سیاسی و تۆله کردنه وه.

۱۱- پوښنامه ی کوردستانی نوئ به رپژه ی ۱۰۰٪ هه وائله زبره کانی بۆ هه وائی سیاسی بووه، به لام پوښنامه ی هاوالاتی زۆرتین هه وائی زبری بۆ هه وائی نابوری بووه که رپژه که ی ۴۳،۷۵٪ بووه، هه رچی پوښنامه ی (پوښنامه) یه به هه مان شیوه ی پوښنامه ی کوردستانی زۆرتین هه وائی زبری بۆ هه وائی سیاسیه که رپژه که ی ده گاته ۶۳،۱۵٪.

۱۲- پوښنامه ی کوردستانی نوئ بۆ هه وائله ئاساییه کان زۆرتین بایه خی بۆ هه وائی سیاسی بووه که رپژه که ی ده گاته ۵۱،۵۴٪ به لام پوښنامه ی هاوالاتی زۆرتین بایه خی بۆ هه وائی وهرزشی بووه، که رپژه که ی ۴۵،۲۹٪ یه، پوښنامه ی پوښنامه ش به هه مان شیوه ی کوردستانی نوئ زۆرتین بایه خی بۆ هه وائی سیاسی بووه که رپژه که ی گه شتۆته ۵۷،۹۳٪.

۱۳- پوښنامه ی کوردستانی نوئ به رپژه ی ۱۰۰٪ هه وائله زبره کانی ئاراسته ی بزوتنه وه ی گۆران کردوه، به لام پوښنامه ی هاوالاتی زۆرتین هه وائی زبری ئاراسته ی حکومه تی ههریمی کوردستان کردوه که رپژه که ی ۳۱،۲۵٪ یه، پوښنامه ی پوښنامه زۆرتین هه وائی زبری ئاراسته ی حکومه تی ههریمی کوردستان کردوه که رپژه که ی ۳۹،۴۷٪ یه، دواتریش پارتی دیموکراتی کوردستان و یه کیتی ی نیشتمانی کوردستان به یه که وه که رپژه که ی ده گاته ۲۶،۳۱٪.

۱۴- پوښنامه ی کوردستانی نوئ زۆرتین وشه ی زبری بریتی بووه له وشه کانی (گردی رهشی گهنده لی، سه رانی گرده که، سه رانی کۆمپانیای وشه، جه ماعه تی کۆمپانیای وشه، گروپی گرده که)، که رپژه که ی ده گاته ۲۳،۶۵٪ به لام پوښنامه ی هاوالاتی زۆرتین وشه ی زبری بریتی بووه له وشه کانی

(چته و راپورت، دهبریت، بردن، ده خوریت، زهوتکردن، دز)، که رێژه کهی ده گاته ۱۹, ۴۴٪، هه رچی رۆژنامهی رۆژنامهیه زۆرتترین وشه ی زبری بۆ وشه ی (ساخته کاری) بووه، که رێژه کهی ده گاته ۲۷, ۱۸٪.

پیشنیا

دوای شه غامدانی توێژینه وه که، له پیناو به کارنه هینانی زمانی زبر له رۆژنامه نووسی کوردیدا چه ند پینیا ریتیک ده خه ی نه روو:

۱- بلا و کردنه وه ی هۆشیا ری زمانه وانی و شاره زا کردنی تاکه تاکه ی رۆژه کانی کورد له زمان و به گرنگ زانیی کاریه گری زمانی ستاندارد و پینکها تنی له پاراستن و مانه وه ی کورددا وه کو نه ته وه یه کی یه کگرتو.

۲- ههروهک چۆن رۆژنامه نوسان هه میشه داوای نازادی رۆژنامه نووسی ده کهن و له پینا ویدا ها ورا و ها و ده نگن، شه ها ورا یی و ها و ده نگیه زمانی نوسینیش بگرتیه وه.

۳- به کارهینانی زاریک یان به شه زاریک و یهک ته لفوبی و یهک رینوسی یه کگرتوی زمانی کوردی.

۴- گرنگیدان به شاره زایی زمانی و دانانی هه له چنی شاره زا و ده سه لاتپیدانی.

۵- دورکه و تنه وه له حیزبایه تی و ده سه ته گه ری و ناوچه په رستی و زا ره رستی، هه ر هیه چ نه بیت له بواری نوسینی زمانی رۆژنامه کاندای.

۶- گرنگیدان به ناستی رۆشنبیری رۆژنامه نوسان و شاره زا کردنیان له رووی زمانه وانییه وه و جیا کردنه وه ی زمانی نوسینی رۆژنامه له زمانی ناخاوتنی خه لکی، چونکه زمانی رۆژنامه زمانیکی گشتیه، نهک تاییه تی.

۷- رۆژنامه سه ره به خۆکان سه ره به خۆیی خۆیان بیاریزن و له گه له رۆژنامه حزیه کانیشدا هیرش و جنیودان بۆ سه ر هیه چ لایه نیک نه کهن و وه کو یهک سه یری هه مو لایه نه کان بکهن، رێگه نه دریت که نوسین و بابه تی نه شیاوو نه گونجا و له رووی روخسار و ناوهرۆکه وه بلا و بکریته وه.

۸- نوسه رو رۆشنبیران و به رپوه به رانی رۆژنامه کان ره چاوی به رژه وه نندی نه ته وه که یان بکهن.

۹- پینویسته که سانی شاره زا و لیها تو و شه کادی له ده سه ته ی شه و رۆژنامه نه دا دا بنرین و نه هیلن نوسینی لاواز و هیرش و جنیو بۆ سه ر خه لکانی تر له رۆژنامه کانه وه بلا و بکریته وه.

۱۰- یاسای کاری رۆژنامه نووسی کارا بکریت و لیپرسینه وه له سه ریچیکارانی بکریت.

۱۱- دانانی که سانی زمانه وانی شاره زا بۆ چاودیریکردنی شه و نوسینانه ی بلا و ده کریته وه.

زمانی زبر له رۆژنامه نووسی کوردیدا

- ۱۲- دورکه وتنه وه له رقی و کینه و تۆله سه ندنه وه و دروستکردنی ئاژاوه و پشیمۆی، له بهرامبهردا یه کتر و جیاوازی بیروپا قبول بکه ن و باش و خراپی یه کتر وه ک خۆی بخه ریته پرو.
- ۱۳- بابه تی به هیتز به به لگه ی دروست و راسته قینه وه به خه نه بهرده م خوینه رو لایه نی به رپرس.
- ۱۴- زمانى رۆژنامه نووسی ئه رکی گه یاندى زانیاریی روداوه کانه به وه رگر، بۆیه پتویسته بیتلایه نی و نه رمونیانی له ده رپرینیاندا پتوه دیاریت، جنیوو قسه ی ناشیرین و سوککردنی به رامبه ر به کارنه هینریت.
- ۱۵- پتویسته بواری رۆژنامه نووسی به شپوه یه کی زانستی وه ها له گه ل ئیتیکی رۆژنامه وانیدا بگوخیت، که ده ستی که سانی حیزبی له سه ریان هه لبگریت، یان به لایه ن که مه وه بۆ مملاتیسی سیاسی به کارنه هینرین، که سوکایه تی به لایه نیکی دیکه بکریت.

لیستی سه رچاوه کان

قورنانی پیروژ، سوره تی (الاحزاب)، نایه تی (۱۸).

یه که م: کتیبی کوردی و کتبه وه رگێدراوه کان بۆ سه ر زمانى کوردی

- ۱) ناریانا ئیبراهیم (دکتۆر): شیوازه ئه ده بیه کانی رۆژنامه ی خه بات ۲۰۰۳-۲۰۰۶، چاپخانه ی رۆشنیری، هه ولیتر، ۲۰۱۱.
- ۲) نازاد خانه قینی: مادینا میژوو و بیبلۆگرافیای راگه یاندى (ی. ن. ک) ۱۹۷۵-۱۹۹۱، له بلاوکراوه کانی ناوه ندی چاپمه نی و راگه یاندى خاک، چاپخانه ی خاک، سلیمان، ۲۰۰۰.
- ۳) نه سعه د جه بارى: سه ره تابه ک بۆ میژوو ی ئامیری چاپ، چاپخانه ی شه هید نازاد هه ورامی، سلیمان، ۲۰۰۹.
- ۴) نه لبرت ل. هستر، وای لان ج. تو: رابه ری رۆژنامه نووسی له جیهانی سییه مدا، وه رگێرانی هه سه ن عبده لکریم، چاپخانه ی ده زگای ناراس، هه ولیتر، ۲۰۰۷.
- ۵) ئومید مه سه وودی: بنه ماکانی نووسین له راگه یاندى، وه رگێرانی جوامیر مارابی، چاپخانه ی سیما، سلیمان، ۲۰۰۵.
- ۶) به ناز کویتستانی: ئازادی رۆژنامه نووسی و رۆژنامه نووس له کوردستانی باشووردا، چاپخانه ی روون، سلیمان، ۲۰۰۶.
- ۷) هه بیب که رکوکى: پتسه که یه ک بۆ زانستی راگه یاندى، وه رگێرانی رابه ر ره شید، چاپخانه ی خانى، هه ولیتر، ۲۰۰۸.
- ۸) هه سه ن عماد مکاوی (دکتۆر): نه خلاقى کارى رۆژنامه نووسی، وه رگێرانی مه م بوهران قاتع، چاپخانه ی تیشک، سلیمان، ۲۰۰۴.
- ۹) ریبوار که ریم وه لی: بنه ماکانی نووسینی هه وال، له بلاوکراوه کانی ده زگای توژینه وه بلاوکردنه وه ی موکریانی، چاپخانه ی خانى، هه ولیتر، ۲۰۰۸.

زمانی زبیر لەرۆژنامه نووسیی کوردیدا

١٠) سالار مەحمود: ئەدەب لە رۆژنامەى کوردستانى نوێ دا، لیکۆلینەووە و بيبیلۆگرافیا، لە بڵاوكراوه كانى رۆژنامەى کوردستانى نوێ، سلێمانى، ٢٠٠١.

١١) سەلام كەرىم: زمان و رۆژنامە، چاپخانهى چوارچرا، سلێمانى، ٢٠٠٥، ل ١٠١-١١.

١٢) شوان ئادەم ئەیفەس، ئىتتىك لەرۆژنامەوانى كوردىدا، زنجیره كتیبى دەزگای چاپ و پەخشى سەردەم، سلێمانى، ٢٠٠٦.

١٣) شىركۆ مىرزا مەنگۆرى: ئاستەنگە كانى يەكەم لاپەرە لەرۆژنامەدا، چاپخانهى شەهید ئازاد هەورامى، كەركوك، ٢٠٠٧.

١٤) على منعم القچاه (دكتور): هەوال و راپۆرتى رۆژنامەنووسى، وەرگێرانی دلتشاد مستەفا وەسانى، چاپخانهى رۆشنبیری، هەولێر، ٢٠١١.

١٥) فەرهاد پیربلا (دكتور): چەند باسێك لەبارەى مێژووى رۆژنامەنووسى كوردییهو، لەبلاوكراوه كانى دەزگای چاپ و پەخشى سەردەم، سلێمانى، ٢٠٠٧.

١٦) كاروان عەلى قادر: هونەرى رۆژنامەنووسى، چاپخانه و ئۆفیسى بەدرخان، سلێمانى، ٢٠٠٤، ل ١٢١.

١٧) كازمى موعتەمەد نەژاد (دكتور): رۆژنامەگەرى، وەرگێرانی مەجید سالح، چاپخانهى تیشك، چاپى دووهم، سلێمانى، ٢٠٠١.

١٨) كەمال سعدى مصگفى (دكتور): یاسای سزادانى تاوانەكانى رۆژنامەگەرى، چاپخانهى مناره، هەولێر، ٢٠٠٤.

١٩) مەریوان مەسعود: پروفیشنالى لە رۆژنامەنووسى كوردیدا، لەبلاوكراوه كانى مەكتەبى بیروھۆشیارى (ى.ن.ك)، سلێمانى، ٢٠٠٦.

٢٠) مەغدیید سەپان (دكتور): ژانرەكانى رۆژنامەوانى و مێژووى چاپخانە ١٤٥٠-١٥٠٠، لەچاپكراوه كانى كۆرى زانیارى كورد، چاپخانهى وەزارەتى پەرەردە، هەولێر، ٢٠٠٥.

٢١) مەم بورھان قانع: سەرەتایەك بۆ رۆژنامەنووسى، زنجیره كتیبى دەزگای چاپ و پەخشى سەردەم، سلێمانى، ٢٠٠١.

٢٢) مەنسور سەدى (وەرگێرانی): هەوال، راپۆرت و توتویژ، لەبلاوكراوه كانى دەزگای توتویژنەووە و بڵاوكردنەووەى موكریانی، چاپخانهى خانى، هەولێر، ٢٠٠٨.

٢٣) مەمەد وەسمان: چەند لاپەرەیهكى رۆژنامەنووسى، لەبلاوكراوه كانى بزاقى رۆشنبیری نوێ خواز، چاپخانهى پاك، هەولێر، ٢٠٠٤.

٢٤) نەژاد عەزیز سورمى: ئازادى لەبەھارى تەمەنىدا، چاپخانهى وەزارەتى پەرەردەى حكومەتى كوردستان، هەولێر، ٢٠٠٥.

٢٥) نەزاد عەلى: هونەرەكانى ئەدەب لە رۆژنامەگەرى نەینى كوردیدا ١٩٦١-١٩٩١، چاپخانهى روون، سلێمانى، ٢٠٠٥.

٢٦) هەقال ئەبویەكر: راگەیاندى و راگەیاندى كوردى، چاپخانه و ئۆفیسى تیشك، سلێمانى، ٢٠٠٢.

٢٧) هیترش رەسول: رۆژنامەى ئەھلى لەباشوورى كوردستان (١٩٩٤-٢٠٠٢)، چاپخانهى روون، سلێمانى، ٢٠٠٦.

٢٨) هیمدادى حوسین (دكتور): رۆژنامەوانى و ئەدەبىاتى نوێ كوردى، چاپخانهى شقان، سلێمانى، ٢٠٠٨، ل ٣١٦.

زمانی زبر له‌رۆژنامه‌نووسی کوردیدا

- ٢٩) یوسف محی الدین (دکتۆر): راگه‌یاندن، وه‌رگێرانی سه‌لام که‌ریم عملی، سلیمانی، ٢٠٠١.
- ٣٠) یونس شوکر خوا (دکتۆر)، د. حسین قه‌ندی، د. نه‌عیم به‌دیعی: هه‌وآ و هه‌وآ نووسینی رۆژنامه‌وانی، وه‌رگێرانی کارزان محهمه‌د، ده‌زگاو چابی په‌خشی سه‌رده‌م، سلیمانی، ٢٠٠٧.

دووهم: سه‌رچاوه‌کانی زمانی عه‌ره‌بی

- ٣١) انتصار ابراهیم عبدالرزاق (دکتۆر)، د.صفه‌د حسام الساموک: الاعلام الجدید. تطویر الأداء والوسيلة والوظيفة، دار الجامعية للطباعة والنشر والترجمة، جامعة بغداد، ٢٠١١.
- ٣٢) جان جبران کرم (دکتۆر): مدخل الى لغة الاعلام، ط٢، دار الجبل، بدون مکان طبع، ١٩٩٢.
- ٣٣) سلیمان صالح (دکتۆر): صناعة الاخبار في العالم المعاصر: دار النشر للجامعات، ط٢، مصر، ١٩٩٨.
- ٣٤) عبد الجواد سعید ربیع (دکتۆر): فن الخبر الصحفي، دار الفجر للنشر والتوزيع، القاهرة، ٢٠٠٥.
- ٣٥) عبدالستار جواد (دکتۆر): فن كتابة الأخبار، عرض شامل للقوالب الصحفية وأساليب التحرير الحديثة، دار مجدلاوي للنشر والتوزيع، عمان، ٢٠٠٥.
- ٣٦) عونى عبدالفتاح عزام: الصحافة المتخصصة في العالم واهميتها، دراسة شبكة الاستراتيجية، بدون سنة و مکان الطبع.
- ٣٧) فاروق أبو زيد (دکتۆر): مدخل إلى علم الصحافة، ط٤، عالم الكتب للنشر والتوزيع، القاهرة، ٢٠٠٧.
- ٣٨) فاروق أبوزيد (دکتۆر): مدخل الى علم الصحافة، عالم الكتب، ط٤، القاهرة، ٢٠٠٧.
- ٣٩) محمد عبدالمطلب البكاء (دکتۆر): الاعلام واللغة، دار نينوى للدراسات والنشر والتوزيع، ديمشق - سوريا، ٢٠٠٩.
- ٤٠) محمود علم الدين (دکتۆر): الفن الصحفي، اخبار اليوم مطبوعات قطاع الثقافة، القاهرة، ٢٠٠٤.
- ٤١) محمود منصور هيبه (دکتۆر): الخبر الصحفي وتطبيقاته، مركز اسكندرية للكتاب، الاسكندرية، ٢٠٠٦.
- ٤٢) اميل بواشان: تاريخ الصحافة، ت/ محمد اسماعيل محمد، دار المصرية للطباعة والنشر، الاسكندرية، ١٩٤٩.

سێهه‌م: نامه‌ی ئەگادیمی

أ- به‌زمانی کوردی

- ٤٣) محهمه‌د که‌ریم نه‌جمه‌د: رۆژنامه‌نووسی کوردیی تایبه‌تمه‌ند، رۆژنامه‌نووسی خۆتێندکاران له‌ باشووری کوردستاندا وه‌ك نموونه، توێژینه‌وه‌یه‌کی شیکاریی میژووویییه، نامه‌ی ماسته‌ر، بلاونه‌کراوه، که‌ پێشکەشی به‌شی راگه‌یاندن کۆلیژی زانسته‌ مرۆفایه‌تییه‌کانی زانکۆی سلیمانی کردووه‌.

ب- به‌زمانی عه‌ره‌بی

- ٤٤) حاتم علي جواد الطائي: لغة الأخبار في الصحافة العراقية، رسالة دكتورا، جامعة بغداد، ١٩٩٨.

چوارم: فهرهنگه كان

۱- به زمانى كوردى

(۴۵) به دران حبيب: فهرهنگى زاراوه گهلى راگه يانندن، ئينگليزى، كوردى، عه ره بى، له چاپكراوه كانى كۆزى زانبارى كوردستان، چاپخانهى وه زاره تى په روه رده، هه وليتر، ۲۰۰۵.

پنجه م: رۆژنامه كان

۱- به زمانى كوردى

(۴۶) مەم بورهان قانع: چۆن بوومه سەرنوسەرو بۆچى (رۆژنامه) داخرا؟، رۆژنامه، ژماره (۶۵۰- دوایین ژماره)، ۲۰۱۱/۹/۱۳.

(۴۷) رۆژنامهى كوردستانى نوڤ ژماره كانى (۱۱۸۴، ۱۱۸۱، ۱۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹) له ۱۹۹۶/۱/۴ تاكو ۲۰۱۰/۳/۵.

(۴۸) رۆژنامهى هاوالاتى ژماره كانى (۳۶، ۵۴، ۵۹۸، ۵۹۹، ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۱۳، ۶۱۵) له ۲۰۰۱/۸/۱۹ تاكو ۲۰۱۰/۳/۳.

(۴۹) رۆژنامهى رۆژنامه ژماره كانى (۵۶۲، تاكه ژماره ۵۷۱) له ۲۰۰۹/۱۲/۲۹ تاكو ۲۰۱۰/۳/۲.

شه م: گوڤاره كان:

۱- به زمانى كوردى

(۵۰) نازاد په مەزان عەلى (دكتۆر): زمان و هۆیه كانى راگه يانندن، رۆژنامه نووس (گوڤار)، ژماره (۱۸)، ۲۰۰۹.

(۵۱) نازاد عەبدولواحید: په یامى رۆژنامه نووسىيى جنيئو فرۆشى نييه (۲-۱)، رامان (گوڤار)، ژماره (۱۲۴)، خولى سييه م، سالى دوازه، ۲۰۰۷/۹/۵.

(۵۲) نازاد عەبدولواحید: ناوی خواراو یان دئوجامه ی رۆژنامه نووسان، رامان (گوڤار)، ژماره (۱۲۰)، خولى سييه م، سالى یازده، ۲۰۰۷/۵/۵.

(۵۳) نازاد عەبدولواحید: په یامى رۆژنامه نووسىيى جنيئو فرۆشى نييه (۲-۲)، رامان (گوڤار)، ژماره (۱۲۵)، خولى سييه م، سالى دوازه، ۲۰۰۷/۱۰/۵.

(۵۴) رەزا حاجى ئابادی: هه وال (چه مك و ژانرو به هاكانى)، وه رگيپرانى (كارزان محمه د)، رايهن (گوڤار)، سالى چوارم، ژماره (۱۱)، زستانى ۲۰۰۴، ل ۴۶.

(۵۵) رەفيق سابير (دكتۆر): له كوردستاندا، خيئل په روه رى و خيئل په رستى و ناوچه په رستى له شيوه ي له هجه په رستى خۆى ده نوئييت، چاو (گوڤار)، ژماره (۸)، تشريني دوهمى ۲۰۰۸.

(۵۶) عەبدولموتەلەب عەبدوللا: زمانى رەمزناميئو زمانى هەلچوونناميئو: رامان (گوڤار)، ژماره (۱۲۰)، خولى سييه م، سالى یازده، ۲۰۰۷/۵/۵.

(۵۷) كەمال محمەد سەرگەلەبى: هه وال، رەگەزو جۆره كانى، (وه رگيپران)، رايهن (گوڤار)، سالى سييه م، ژماره (۹) و (۱۰)، هاوین و پایزی ۲۰۰۳.

زمانی زبیر له پروژنامه نووسی کوردیدا

٥٨) محمد دلیر امین میسری (دکتۆر): زمانی شیعو زمانی پروژنامه نووسی، گۆفاری زانکۆی سلیمانی، بهشی (B)، ژماره (٢٦)ی تهموزی ٢٠٠٩.

٥٩) هیرش رهسول: تاكو ئیستا میدیای کوردی خۆی له تیۆریکی دیاریکراودا نه دۆزیوه تهوه، چاو (گۆفاری)، ژماره (٢٠)، کانوونی دووهمی ٢٠١٠.

ب- به زمانن عه ره بهی

٦٠) أميرة زبیر رفاعي سمبس (دکتۆر): السمات اللغوية في صحيفة أم القرى في ضوء اسهامها الاعلامي والاداري، مجلة جامعة أم القرى، ج ١٨، ع ٣٩، ذو الحجة (١٤٢٧) هـ.

حه ونه م: سه رچاوه ئه لکتۆر ئیه کان:

٦١) <http://ar.wikipedia.org/wiki/>

هه شته م: پروژه وه ده ستورو ياسا کان

٦٢) ماده ی ١، ٢ی پروژه ی ده ستوری هه ریمی کوردستان — عیراق.

٦٣) ماده ی ١١٣ی ده ستوری هه میشه بی عیراق.

نۆیه م: ئه تلّه س:

٦٤) هاشم یاسین حمد أمین حداد (دکتۆر)، سه ردار محمد عبدالرحمن، هۆشیار محمد امین خۆشناو: ئه تلّه سی هه ریمی کوردستانی عیراق، عیراق و جیهان، له زنجیره بلاو کراوه جوگرافیه کانی کۆمپانیای تی نووس بو چاپه مه نی و کاری هونه ری، هه ولیر، ٢٠٠٩.

ملخص

لغة الحادة في الصحافة الكوردية

(كوردستاني نو، هاوالاتي، روژنامه) نموذجاً

تعد الصحافة كأحدى الوسائل الاعلامية من مجالات نشر المعلومات وتطوير الثقافة العامة، لذلك تتمتع بمكانة عالية في المجتمعات البشرية المعاصرة. والوسيلة الاساسية التي تعتمد عليها هذه الصحافة في ايصال رسالتها الى هذه المجتمعات هي اللغة. من هنا خصصنا هذا البحث لدراسة المحتوى اللغوي لثلاثة من الصحف باللغة الكوردية في اقليم كوردستان، حاولنا من خلاله بيان دور وأثر اللغة الصحفية في كيفية ايصال المعلومات للقارئ من جهة وتقييم اللغة الاعلامية الكوردية من جهة ثانية، وذلك من خلال التركيز على ما يمي بالغة الحادة في الصحافة.

ان اللغة الحادة الصحافة الكوردية المعاصرة من المواضيع التي على الباحثين والاكاديميين دراستها، وذلك لأهمية هذه الموضوع وعلاقتها بالصراعات السياسية والاجتماعية الموجودة في الساحة الكوردية. من هنا وقع اختيارنا على ثلاثة جرائد تصدر في السليمانية وهي (كوردستاني نو، هاوالاتي، روژنامه)، وقدر ركزنا على الاعداد الصادرة قبيل الانتخابات التي جرت في (٢٠١٠/٣/٧)، حيث ركزنا على تحليل محتوى الاخبار التي نشرها انذاك.

Abstract

sharp language in the kurdish press

(kurdstany nwe, Hawlati, Rozhnama) as a sample

The press as one of the media area of dissemination of information and the development of general culture has high prestige in contemporary human societies.

And the primary means by which rely on this press in delivering its message to these communities is the language. From here we have dedicated this research to study the language content for three newspapers kurdish language in kurdistan. we have tried through a sttement of the role and impact of language press in how to deliver information to the reader on the one hand and language assessment media kurdish second hand, and that by focusing on the so-called sharp language in the press.

The sharp language in the kurdish contemporary press is one of the topics that academics and researchers should study it, because of the importance of

this subject and its relationship with political and social conflict in the kurdish scene.

From here we chose three newspapers published in sulaymaniyah; (**kurdstany nwe, Hawlati, Rozhnama**), and as we chose the numbers issued ahead of the election that took place on 7/3/2010, where we focused on the analysis of news content that they published at the time.